

ZBIRKA KOLUMN 2009 - 2011

DEJAN STEINBUCH

Zbirka e-DRUŽBA

DEJAN STEINBUCH Zbirka kolumn 2009 - 2011
Za elektronsko izdajo uredil mag. Frane Mazovec

Avtor Dejan Steinbuch

Spremna beseda Marko Crnkovič

Avtor fotografije na naslovnici Željko Stevanić

Oblikovna zasnova in prelom MM grafika d.o.o., 1235 Radomlje

Založnik Seguro d.o.o., Ljubljana, 2012

Za založnika mag. Frane Mazovec

E-pošta info@e-knjiga.org

Izdaja je dostopna na <http://www.e-knjiga.org>

Imetnik stvarnih in moralnih avtorskih pravic na tem delu je avtor Dejan Steinbuch. To delo je na razpolago pod pogoji licence Creative Commons 2.5. (priznanje avtorstva, nekomercialno, brez predelav). V skladu s to licenco sme vsak uporabnik ob priznanju avtorstva delo razmnoževati, distribuirati, javno priobčevati in dajati v najem, vendar samo v nekomercialne namene. Dela ni dovoljeno predelovati.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-92(0.034.2)

STEINBUCH, Dejan

Zbirka kolumn 2009-2011 [Elektronski vir] / Dejan Steinbuch ; spremna beseda Marko Crnkovič ; avtor fotografije na naslovnici Željko Stevanić. - El. knjiga. - Ljubljana : Seguro, 2012. - (E-družba)

Način dostopa (URL): <http://www.e-knjiga.org>

ISBN 978-961-93305-0-0 (pdf)

ISBN 978-961-93305-1-7 (ePub)

261610752

Koliko je vreden Jeruzalem	7
Anastazija ne sme umreti	8
Kako sem lovil Vido Tomšič	10
Rekvijem za jugogenerale	13
Edvard Kocbek in njegov pogum	16
Depresija na parkirišču republike	19
Leonard Cohen in izgubljena generacija	21
Zakaj je 9/11 nevaren Baracku Obami	23
Pasji purgatorij v Deželi senc	26
Prihaja čas, da gremo v (moralno) opozicijo	28
Rekvijem za poslednji jazz v Ljubljani	31
Circus Fantasticus ali ladja norcev?	33
Velebitske koze in slovenski referendum	36
Izgubljena pravičnost med Osamo in Obamo	38

»Včasih se česa tudi ne da preprosto razložiti. Pri Dejanu Steinbuchu se marsikaj zdi nelogično ali kontradiktorno; najprej je dobil najvišje novinarsko priznanje in šele potem postal 'enfant terrible' slovenskega novinarskega prostora. Najprej je postal šef časopisa in nato njegov kolumnist. Zdi se, da je na sceni že dolga leta, pa resnici še na svetu ni tako zelo dolgo. A na koncu se vse izide. Dejstva, ki ostajajo za njegovim delom, govorijo trdno in jasno, kot črno na belem. Ker je predvsem in najprej urednik – urednik pa je vse.«

Tako ga je pred leti, ko jo je Steinbuch prosil za kratek nagovor k svoji prvi knjigi Prva beseda, opisala Alja Brglez. In po vsem tem času, ki je vmes pretekel, pravi pisec danes, je to še vedno eden najlepših komplimentov, ki jih je kdajkoli dobil.

Z mediji se je prvič zares srečal v študentskih časih, ko so poskušali oživiti legendarni študentski časopis Tribuna. Borili so se dolgo, a so jih študentski funkcionarji leta 1997 dokončno utišali. Po tej grenki izkušnji se je štiri leta kalil na Magu, odkoder so ga za dobrega pol leta zvalili na Demokracijo, v vmesnem obdobju je soustanavljal intelektualni mesečnik Ampak, ki ga je izdajala založba Nova revija.

Nadaljeval je na Delu, točneje na njegovi Sobotni prilogi, odkoder se je konec leta 2002 za nekaj časa vrnil na Novo revijo. Iz intelektualnega okolja je potem kot »founding father« skočil v projekt Žurnal, ki ga je uspešno uredniško vodil štiri leta, naslednje štiri leta pa preživel kot svetovalec njegovih avstrijskih lastnikov.

Kot kolumnist je zadnja štiri leta prisoten na spletnih Financah in tudi zbrane kolumne so bile objavljene prav tam. Vse so doživele precejšnjo pozornost, ki se je manifestirala tudi v množici komentarjev. Ena izmed Steinbuchovih kolumn – z naslovom *Kako sem lovil Vido Tomšič* – je postavila celo rekord: 1021 komentarjev.

Od leta 2011 se ukvarja s svetovanjem in kreativnimi komunikacijami. Pisanje ostaja intelektualni hobi, brez katerega, kot pravi, verjetno ne bi mogel normalno živeti. Sploh v tako fenomenalni državi, kot je Slovenija, ne.

*Ko je Dejan Steinbuch začel, sem ga označil za "Slivnikovega vajenca".
Storil sem mu krivico, a to je le bil do neke mere nenameren kompliment.
Danes pa bi ga rade volje — če bi nameraval izpreči s pisanjem — razglasil
za svojega naslednika.*

*Obenem pa je njegova kariera srhljivo svarilo: kako je mogoče, da zavzet pisec
in nekdanji odgovorni urednik prominentnega medija skorajda nima kje objavljati?
Gorje pametnim!*

Marko Crnkovič

Koliko je vreden Jeruzalem

Nekaj noči nazaj, ob neposrednem prenosu izredne seje varnostnega sveta OZN, sem se spraševal, če nismo na najboljši poti, da podživimo usodo Društva narodov, ki je razpadlo zaradi svoje popolne neučinkovitosti. Klavrn konec te organizacije je pospešil začetek svetovne vojne, po kateri je nastopila hladna. Svet je razdelila železna zavesa. Skoraj pol stoletja je trajalo, preden se je svetovna politična klima začela segrevati. Le poldrugo desetletje kasneje se je, kako ironično, zaradi preobremenjenosti biosfere začel kritično segrevati tudi naš planet. In ko smo celo od svetovnih državnikov slišali svarila, da se bližamo točki, ko bodo naravne katastrofe povzročale milijardne škode in bodo trpeli milijoni ljudi, je manjkala samo še pika na i v tem črnem scenosledu: sredi leta 2008 se je zlomila večina finančnih trgov razvitih držav. Padamo v najhujšo finančno-ekonomsko krizo po letu 1929. Najhuje je, da se marsikdo med nami tega sploh še ne zaveda. Na misel mi prihaja knjiga Izmael, izjemno nenavaden roman Daniela Quinna, katerega sporočilnost je dandanašnji presenetljivo aktualna.

Nič nenavadnega torej, če so bili tudi zadnji dnevi odhajajočega leta zaznamovani z nekakšnim čudnim nelagodjem, v katerega se je mešal strah pred negotovostjo. Lanski december je bil hkrati tudi mesec smrti, tako v individualnem kot tudi kolektivnem smislu. Umrl je britanski literat, humanist in Nobelov nagradjenec Harald Pinter; bil je nesporna moralna avtoriteta in glas razuma tudi takrat, ko je bil osamljen v bučanju množic. Ostro je kritiziral še danes aktualno ameriško in britansko politiko do Iraka, bil je neusmiljen do manihejskega dualizma zdaj že odplaknjene G. W. Busha in njegovega angleškega pudlja, ki bi bil zdaj rad nekakšen mirovni posrednik na Bližnjem vzhodu. (To je cinizem par excellence! Tony Blair, ki je glavnino svojega političnega kapitala zapravil s ponarejenimi dokazi proti voditelju ene izmed muslimanskih držav, bi bil rad danes nepristranski arbiter v sporu, kjer so muslimani stranka v postopku!?!)

Decembra je, tiho in odmaknjeno od oči javnosti, umrla tudi Zdenka Kidrič, eden poslednjih sopotnikov naše polpretekle zgodovine. O njej

pravzaprav še vedno ne vemo veliko, četudi je bila ravno sestra Borisa Kidriča v času II. svetovne vojne in hkratne revolucije ena ključnih figur v krvi in s krvjo rojenega režima. Kot šefinja tajne policije (VOS, KNOJ) je zanesljivo vedela za vse, kar se je dogajalo. Nič ji ni ostalo skrito. V vrhu jugoslovanske varnostno-obveščevalne sfere je neformalno ostala vse do srede sedemdesetih let. Vseskozi je imela neomejen dostop do Josipa Broza. Njeno večdesetletno vlogo v jugoslovanski in slovenski (partijski) politiki bo lahko korektno in brez čustev ocenilo šele zgodovinopisje. Zdenka Kidrič je bila prototip obveščevalke; dobesedno, do svoje smrti v 100. letu starosti je spoštovala zavezo molku in se uspevala izogibati kakršnemu koli omenjanju v javnosti. Nekajkrat sem poskušal priti v stik z njo, vendar neuspešno. Še Niko Kavčič je bil mala malica v primerjavi z njo. Za razliko od Mitje Ribičiča se o tovarišici Zdenki ni enkrat samkrat poročalo v medijih, kar si lahko razlagamo bodisi kot popolno instrumentalizacijo medijev, ki glodajo samo tiste koščice, ki jim jih mečejo veliki komunikatorji, bodisi kot najvišjo možno stopnjo konspirativnosti in profesionalizma, ko gre za *raison d'Etat*, torej najposvečenejše interese Države.

Naj se na tem mestu vrnemo za začetek pričujočega zapisa: bližnjevzhodni konflikt, ki se je po nekaj mesecih zatišja silovito razplamtel okoli božiča, je v določeni meri prav tako usodno odvisen od našega razumevanja najposvečenejših interesov Države. Nočem sicer namigovati, da bi iz Zdenke Kidrič, preslikane v izraelsko okolje, dobili nekakšno Goldo (Mabovič) Meir, toda vseeno v aktualni akademski debati o vzrokih za zadnjo izraelsko-palestinsko (arabsko) vojno ne moremo mimo naravne in neodtujljive pravice vsake družbeno organizirane skupnosti do varnosti in miru. Izrael povsem upravičeno legitimizira svojo vojaško akcijo proti Hamasu z maksimo, ki ji pravimo pravica do varnosti. Toda na Bližnjem vzhodu ima vsak kovanec v

resnici dve plati, zato imajo tudi Palestinci na svoji strani nekaj argumentov, ki jih je palestinski predsednik Mahmoud Abbas v torek zvečer dramatično izpostavljal v varnostnem svetu. Gotovo najtehtnejši je tisti, ki govori o sorazmernosti povračilnih akcij, torej o razumni uporabi talionskega načela, brez katerega na Bližnjem vzhodu ne gre: zob za zob, kri za kri. Medtem ko Združene države in Evropska unija govorita o pravici Izraela do varnosti (čemur nihče ne opreka), je redkeje slišati pozive k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava in ženevskih konvencij. Mar ne veljajo več? Za Hamas bržčas ne, toda kdor sprejema tezo, da gre za teroristično skupino, bo pritrnil tudi tezi, da Hamasa prav nič ne obvezuje k spoštovanju kakršnih koli pravnih norm ali standardov. Na drugi strani pa imamo kljub vsemu opravka z mednarodno priznano državo, v kateri naj bi vladali demokracija, človekove pravice in načelo pravne države. Izrael si ne more privoščiti, da zaradi njegovih bomb umirajo civilisti, še posebej pa ne otroci. To je nesprejemljivo in vredno obsojanja! Kdor pristaja na absolutno pravico do neomejenega maščevanja, pri tem pa *de facto* izenačuje teroristično skupino in civilno prebivalstvo, krši temeljne civilizacijske pridobitve in si ne glede na barvo ali našitke na uniformi zasluži nepovratno karto na mednarodno kazensko sodišče (ki je zaradi vztrajne blokade ZDA še vedno utopija).

V današnjem svetu, kjer je univerzalna pravica mit, je edina kazen za generale, ki so ukazali bombardirati otroška igrišča, šole in bolnišnice, javno mnenje. Javno mnenje se ne bo ukvarjalo s Hamasom, ker gre za nedoločljivo gmoto strahopetnih, moralno izprijenih teroristov, ki se skrivajo za lastnim prebivalstvom, ga uporabljajo kot živi ščit pred izraelsko vojsko. Za teroriste ne veljajo nobena pravila, razen vrhovne maksime izmailcev, da je vse dovoljeno (in ni nič resnično). Izraelska vojska, ki ji poveljuje vlada, katere predstavniki so bili

demokratsko izvoljeni, je spričo nesorazmerne uporabe sile deležna utemeljenih očitkov, da izvaja – državni terorizem. Verjamem, da je moralno nedopustno molčati, ko gre za vprašanje življenja in smrti. Vsako otroško življenje, ki je izgubljeno, opravičuje odkrito nasprotovanje vojni z vsemi miroljubnimi sredstvi, zato bi tudi od slovenskih intelektualcev in kulturnikov pričakoval, da nabrusijo peresa in enkrat za spremembo zmorejo obsoditi nekaj, kar se ne dogaja tik za sosedovim kokošnjakom, temveč nekaj tisoč kilometrov stran. Eno najbolj strahljivih spoznanj vojne v Gazi je namreč ravno ta neverjetni molk, ki smo mu priče: kot da bi se vsi bali povedati nekaj kritičnih besed na rovaš judovske države!

Kajti nobena demokratična vlada ne more opravičiti politike smrti in uničevanja z argumentom, da počne zgolj to, kar sovražniki počnejo njej; da torej zgolj vrača, in sicer s stokrat, tisočkrat močnejšim udarcem. Takšna vlada si bo morda rešila parlamentarne volitve, ki so pred vrati, obtožbe o korupciji vladajoče stranke pa nikoli prepričljivo ovržene (sic!), toda njena politika smrti in uničevanja bo slejkoprej doživela poraz. Država, ki v imenu boja proti terorizmu pobija civilno prebivalstvo, je barbarska. Vlada, ki mesec dni pred volitvami volilno kampanjo začne na bojnem polju, lahko sicer zmagaja, toda njena moralna integriteta bo za vedno zapravljena.

Torkova razprava v varnostnem svetu je bila za izraelsko vlado, ki ji načeluje premier v odstopu, ugodna, saj je na nasprotni strani sedel palestinski voditelj brez države, ki mu je politično krilo terorističnega Hamasa povrh vsega odneslo še zmago na parlamentarnih volitvah. Mahmoud Abbas je na nek način celo bolj tragičen lik od Jaserja Arafata. Bržčas se počuti kot glineni golob, ki ga mečejo v zrak pred očmi celotne mednarodne skupnosti. Mednarodna skupnost? Ta oksimoron (bistroumni nesmisel,

op. pis.) je dejansko že prav oduren in je običajno zgolj evfemizem za popolno neučinkovitost, ki se vedno znova manifestira v nesposobnosti, da bi v bližnjevzhodnem konfliktu s prstom pokazali na storilca. Kajti doslej je bila zgodba nekako takšna kot v primeru neslavne slovenske polpretekle zgodovine: imamo trupla, imamo zločine, nimamo pa zločincev. Akademik Tine Hribar je temu dejal »zločin brez kazni«. Drugače povedano, opravka imamo s paradoksom moralno razkrojene družbe, v kateri je pravzaprav edino truplo – vladavina prava!

Pri bližnjevzhodnem konfliktu namreč ne gre za vprašanje razuma ali vrednot, kaj šele za kodificirana pravila ravnanja. Na Jutrovem gre že dva tisoč let za en sam fenomen: za čustva. Začelo se je z biblično zgodbo o dveh bratih, ki sta se sprla za prvenstvo, primat prvorojenega; čustva so se nadaljevala v utelešenju Božjega v podobi revolucionarja in reformatorja Jezusa Kristusa; čustev kar mrgoli v dobi križarskih vojn, ko se je rojeval trk civilizacij (in Samuela Huntingtona še ni bilo nikjer).

Čustva so na Bližnjem vzhodu iracionalna. Posebljeno središče teh čustev pa je Jeruzalem, ki si ga kot simbolni kraj lastne kontemplacije lastijo vse tri (nasilne) monoteistične religije. Ta, za krščanstvo, islam ter judaizem sveti kraj in obljubljeni deželo hkrati, je režiser Ridley Scott v filmu Nebeško kraljestvo (Kingdom of Heaven) zelo posrečeno opredelil s skrivnostnim nasmeškom sultana Saladina, ki je na vprašanje branilca Jeruzalema Baliana iz Ibelina, kakšno vrednost ima to mesto, odvrnil, da »nobene«, hip zatem pa dodal, da »vso«.

»Na Bližnjem vzhodu ne poznajo sedanjosti«, je v knjigi Pomlad v Palestini leta 1936 zapisal Mirko Javornik, »temveč samo preteklost in bodočnost. Sedanjost je le presledek med obema.«

(2009)

Anastazija ne sme umreti

(In memoriam Anastasia Baburova, 30.11.1983 – 19.1.2009)

Samo nekaj ur preden so se v Washingtonu prvič po osmih letih prebudili v nov dan, v mrzlo, a sončno jutro brez oblakov, enkrat za spremembo brez strahu, brez dušečega gromovja na oblasti; le nekaj dolgih ur preden je Barack H. Obama prisegel kot predsednik Združenih držav Amerike, sta se na drugem, nikoli povsem osvobojenem koncu sveta utrnili dve zvezdi.

Če se utrne zvezdica, počasi in prepričljivo razlaga babica majhnemu otroku, zazrtemu v poletno nočno nebo, potem je nekdo za vedno zaspal. In ker mu to še vedno ni dovolj, saj je radoveden, babica brž doda pravljico o svetlečem angelu, ki se spusti iz neba, da bi mrtvega odpeljal s seboj v nebo.

Včasih se mi zdi, da sem vse to poslušal komaj včeraj in da sem še vedno otrok, osupel nad velikostjo vesolja in nebesnimi pojavi, pa se potem zavem, da so minila že tri desetletja in je tudi babica že dolgo nekje tam zgoraj, odkoder bodisi z nasmeškom bodisi žalostnimi očmi gleda moje pisanje.

Kako dolg je torej dan na tem čudovitem in hkrati krutem svetu, kjer se polovica človeštva v časih najhujše gospodarske in finančne krize fatalistično zateka k upanju, ki je položeno na ramena enega samega človeka? In kako kratko je življenje človeka z druge polovice sveta, kamor niti upanje ne seže več? Kako kratko je življenje tam, kjer je sleherna senca zlovešča, kjer so ljudje že stoletje podvrženi oblasti, pred katero od strahu gledajo v tla in molčijo? Zlasti molčijo.

Če se utrne zvezdica ... Le nekaj ur preden je svoj inavguracijski dan v eni izmed washingtonskih cerkva z jutranjo molitvijo začel Barack Obama, je bil v Moskvi še 19. januar. V središču mesta, med največjim dnevnim vrvežem, so ustrelili dva človeka. Stanislav Markelov je bil star 34 let. Bil je odvetnik. Njegove stranke so bile pogosto v sporu s kremeljskim represivnim aparatom, pri njem je pravno pomoč poiskala leta 2006 umorjena novinarka Anna Politkovskaja. Markelov je bil pravni zastopnik čečenske družine Kungajev, ki je leta 2000 izgubila svojo hčer; Elza Kungajeva je bila stara 18 let, ko jo je brutalno zadavil polkovnik Jurij Budanov. Junaškega oficirja so zaradi umora leta 2003 obsodili na desetletno zaporno kazen, vendar so ga – bržkone zaradi galantnega obnašanja – prejšnji petek predčasno izpustili. Ob tej neverjetni odločitvi pravosodja so onemele celo redke v Rusiji še delujoče civilnodružbene skupine in borci za človekove pravice.

Stanislav Markelov, odvetnik družine umorjene Elze Kungajeve, je v ponedeljek pripravil konferenco za novinarje, na kateri je napovedal pritožbo nad odločitvijo pravosodnih organov. Med prisotnimi predstavniki medijev je bila tudi Anastasia Baburova, novinarka časnika Novaya Gazeta – tistega dnevnika, kjer je delovala umorjena Anna Politkovskaja. Morda je bila celo njena vzornica. Kako poimenovati takšno tragedijo, v kateri sta umorjena oba; najprej lik vzornika, nato še njegov oboževalec?

To ne more biti starogrška tragedija, to je lahko kvečjemu ruska realnost.

Anastasia Baburova je bila mlada novinarka, vendar nikakršna začetnica; pred tremi leti je pisala o umoru svoje stanovske kolegice Politkovskaje, razkrivala je tudi zgodbe, povezane z naglo naraščajočim skrajnim nacionalizmom in fašizmom v Rusji. V ponedeljek je skupaj s Stanislavom Markelovem odšla s tiskovne konference. Podatek, ki so ga posredovale agencije, ne pove nič. Morda sta skupaj odšla zato, ker sta bila prijatelja. Morda sta si bila Anastasia in Stanislav všeč, me spreleti, vendar tega ne vem. Kako naj bi lahko to vedel?

Zamaskirani morilec ju je dohitel na ulici. Njega je strel v tilnik pokončal takoj, Anastasia pa ni hotela umreti na ledenem moskovskem asfaltu, borila se je za življenje, še več ur se je upirala v bolnišnici. Ni hotela umreti ...

... vsakič ko se utrne zvezdica, mi je govorila, ko sem z vprašaji v očeh gledal zvezdni utrinek, je nekdo za vedno zaspal, mirno in tiho je odplaval na drugo stran. Zapušča me tisti hladni razum, zaradi katerega mi običajno uspe napisati tekst, pod katerega se lahko podpišem; tokrat ne morem ostati neprizadet, tokrat gre za dve smrti, ki zaradi nekega drugega dogodka na drugem koncu sveta nista doživela omembe vredne pozornosti. Ker so v Združenih državah v neposrednem prenosu ustvarjali zgodovino pred očmi vsega sveta, sta ostala neopažena. Kot da ju ne bi bilo, ne Stanislava Markelova ne nje, Anastasije Baburove. Za krvavo kremeljsko oligarhijo je to pravi balzam – čim prej pozabiti, čim bolj odmakniti, osamiti, potisniti v ozadje.

Pomemben je plin, pomembna je energetska breskrbnost Evrope. Pa kaj potem, če je to krvav plin. Putinovi molohi si manejo roke ob dejstvu, da jim je Evropa vsako leto bolj energetska podrejena. Za kremeljsko oligarhijo, ki brez slehernih čustev vodi državo in ljudstvo, sta trupli odvetnika in neke novinarkle neprijeten podatek. Slaba novica, ki jo je v nekaj minutah za večno zasenčilo ustoličenje Baracka Obame. Za mladim advokatom in še mlajšo novinarko bosta ostali zgolj zaprašeni fotografiji. Na eni nek Stanislav, na drugi dekle nesrečnega imena.

In prav to drobno črno-belo fotografijo imam zdaj, ko to pišem, pred seboj; na njej se smehljala čedna temnolaska, ki je bila šele za začetku kariere. Ki je morala z vsem srcem verjeti v smisel svojega dela, sicer ne bi bila nikoli zmogla tolikšnje moči in odločnosti. Kdor se v Rusiji ukvarja z resnim žurnalizmom, mora biti nekaj posebnega. V deželi, kjer so ženske simbol novinarskega poguma in pokončnosti, pa sploh. Natalia Antonova, ena najboljših blogerk na svetu, je na svoji spletni strani GlobalComment zapisala, da so dvojni umor v Rusji nekateri celo praznovali in da so morali spletno stran Anastasije Baburove zablokirati; nanjo se je namreč vsula drhal, golazen; ruski neonacisti in fašisti, ki so pozdravljali njeno smrt in se norčevali iz nje, ker se je »družila z napačnim človekom«. S sovražnikom ljudstva.

Anastasia Baburova je imela komaj 25 let, ko so jo ustrelili.

(2009)

Kako sem lovil Vido Tomšič

Včasih človek ostane brez besed. Včasih si zaželi, da bi odšel na dolgo potovanje, iz katerega se nikoli ne bi vrnil. Zlasti ne v deželo, katere naravne lepote so nedvomno navdušujoče, vendar se pod pravljico pokrajino skriva prava shakespearjska pokrajina kosti in lobanj. Medtem ko se civilizirani narodi ukvarjajo z vprašanji, kako omogočiti rešitev globalne krize, ko skratka gledajo v prihodnost in poskušajo vlti nekaj optimizma v teh recesijskih razmerah, se sredi Evrope dva milijona ljudi spreneveda, da živi v normalni državi z zdravimi medčloveškimi odnosi. Kako dolgo bo trajala ta sprevržena, nemoralna igra sprenevedanja in bolnega cinizma? Sploh pa v obdobju aktualnih gospodarskih in socialnih stisk, ko velik del prebivalstva že občuti pomanjkanje – kdo bo v takšnih razmerah hotel slišati za lobanje in kosti, ki so jih znova nekje našli?

Sprevrženost je del slovenske realnosti; kar slišim del mnenjskih voditeljev (politična elita je v tem pogledu postala bolj elegantna, bolj zadržana), kako se posmehujejo „iskalcem kosti“ in posledično karikirajo zločin, o katerem vemo samo to, da se je zgodil, nimamo pa niti zločincev niti kazni. To je svetovni fenomen per se: zločin brez zločincev!

Že skoraj tri desetletja, od prvih javnih zapisov Spomenke Hribar, je jasno, kako krvavo se je v Sloveniji končala II. svetovna vojna. Ker je hkrati potekala še državljanska vojna s komunistično revolucijo, je bil 9. maj, ko se je Evropa uradno osvobodila fašizma, v Sloveniji začetek neusmiljene, skrbno pripravljene in organizirane „končne rešitve“, s katero se je nova oblast rešila nepregledne množice domačih izdajalcev, njihovih družin, vojnih ujetnikov,

tujcev in pripadnikov manjšin (Nemcev in Avstrijcev v Mariboru, Kočevarjev ipd.) ter vseh tistih posameznikov, ki bi v novih družbenih razmerah lahko predstavljali opozicijo (npr. intelektualci, duhovščina).

Slovenska različica „končne rešitve“ je dandanašnji za vse skupaj zoprna tudi zaradi mednarodnega vidika, saj so na naših tleh pobijali tudi Hrvate (ustaše in civiliste), Srbe in Črnogorce (četnike, ljotičevce) ter ostale pripadnike poraženih vojaških skupin. Ob 15 do 20 tisoč Slovencev, kolikor naj bi jih leta 1945 pobila nova oblast, je svoj konec na slovenskih tleh dočakalo tudi sto ali celo dvesto tisoč (!) teh tujcev, kar z drugimi besedami pomeni, da glede na število prebivalcev živimo v enih najbolj krvavih dežel v Evropi ali celo na svetu.

Tistega krvavega leta se je pri nas sprostilo toliko negativne energije, da jo na nek način čutimo še danes. Kriki groze, ki so prihajali iz tankovskih jarkov, brezen in jam ter rudniških jaškov, so preproste ljudi zaklenili v prepričanju, da je molk najboljše zdravilo za nočne more in slabo vest. Zarota molka, ki je trajala petdeset let, je bila strašna in morda še vedno ni povsem popustila. Šele pred dnevi, po odkritju kosti in lobanj v opuščenu rudniku pri Laškem, se je zazdelo, da se je kljub vsemu nekaj spremenilo v našem dožemanju tega grozljivega fenomena slovenske zgodovine. Povojni pomori so najbolj sramotno dejanje v slovenski zgodovini. Zanje ne more nobena opravičila, vsaj v civilizirani družbi ne.

Spominjam se, kako sem pred desetletjem kot mlad reporter pisal o t.i. božičnem procesu v Celju, na katerem so iz povsem barabinskih in

koristoljubnih razlogov v montiranih sodnih procesih na smrt z ustrelitvijo obsodili več znanih celjskih trgovcev. Takrat sem se prvič neposredno soočil s fenomenom sicilijanske mafije – z zaroto molka. Določeni ljudje enostavno niso bili pripravljene govoriti z menoj, češ da je „še prezgodaj“. Tega odgovora takrat nisem razumel, vedel pa sem, da so se v bistvu nečesa bali. Toda česa? Česa jih je bilo strah?

In ko sem tistikrat zaključeval svoj novinarski izdelek, sem naletel tudi na ime Vide Tomšič, katere soprog Franc Novak je bil v tem procesu sodnik prisednik. Lahko si predstavljate, kako je bila tovarišica Vida osupla, ko sem ji nekega dne prišel zvonit na vrata njenega luksuznega partijskega stanovanja na Valvazorjevi ulici sredi Ljubljane, češ da bi rad govoril z njenim možem. Vrat ni hotela odpreti na stežaj, gledala me je skrajno nezaupljivo, celo jezno, češ kako si vendar drznem priti zvonit na vrata in ju z možem vznemirjati. Po nekaj minutah vljudnega pogovora, v katerem kajpak nisem prišel prav daleč, mi je postalo jasno, da gre za vseobsegajoči molk med pripadniki nekdanje oblastne elite in da dlje kot do napol zaprtih vrat Vide Tomšič pač ne bom prišel (do tja mi je sicer nesebično pomagal Vinko Hafner, za kar sem mu še danes hvaležen). Vseeno pa sem opazil nekaj: tovarišica Vida, ki je bila svoje dni stran in trepet na Centralnem komiteju, se je počutila nelagodno in v njenih očeh sem poleg jeze zaznal tudi nekaj strahu...

To je bilo leta 1999. Se je v tem desetletju sploh kaj spremenilo – razen tega da sta Vida in njen mož, ki je na smrt obsodil nedolžne trgovce, že nekaj let pod rušo?! Pred nekaj meseci je sodbi zgodovine ušla tudi Zdenka Kidrič. Vedno manj je tudi prič, ki bi lahko spregovorile, če že storilci ne morejo več ali nočejo. Bo kdaj svoje povedal Mitja Ribičič, zloglasni polkovnik, ki je po revoluciji zelo rad zasliševal sovražnike ljudstva? Ljubo Sirc,

ki so ga obtoževali, da je britanski špijon, v svoji knjigi Med Hitlerjem in Titom piše, kako mu je polkovnik Mitja mimogrede navrgel, da se, če ne bo sodeloval z njim, lahko kaj zgodi njegovemu dekletu Katji Boh.

Me razumete, o čem govorim? To, kar se je dogajalo pri nas, ni ameriški akcijski film, v katerem skupina barab zaslišuje ujetnika; šlo je za režim, za zločinski politični sistem, ki je državo za leta in leta spremenil v norišnico, v kateri se je bilo najbolj pametno pretvarjati, da si slep in gluha. Jugoslavija je šele v šestdesetih letih postala bolj „sproščena“ država, medtem ko je bila v prvih letih po revoluciji podobno totalitarna kot Sovjetska zveza. Saj je bil tudi Informbiro le spor o tem, kdo bolj verjame v komunizem, ne pa liberalizacija Jugoslavije in celo njena demokratizacija!

Zaradi povojnih koncentracijskih taborišč je imel tovariš Tito že leta 1945 precej težav z zahodnimi zavezniki, ki so mu tudi nekajkrat odkrito zagrozili. Večina teh taborišč je bila kajpak v Sloveniji. Slovenci, ki so malce preveč verjeli v komunizem, vodila pa sta jih tudi prirojena sosedska nevoščljivost in sovraštvo do tujcev, so mu delali preglavice tudi kasneje; pozimi leta 1952 je naščuvana drhal v Novem mestu z bencinom polila in zažgala ljubljanskega nadškofa Vovka, ki je bil prav tako Ribičičeva žrtev zasliševanja. Zažig ljubljanskega nadškofa je bil eden izmed razlogov, zakaj so bili diplomatski odnosi med Vatikanom in Jugoslavijo prekinjeni skoraj dvajset let. Tito je moral biti besen na Slovence, ki niso razumeli, da gre za diplomacijo in se je zaklel, da ne bo nikoli prišel v „onaj grad, gdje pope pale“ – obljubo je tudi držal.

V kontekstu jugoslovanskega komunističnega režima je bila Slovenija bolj papeška od papeža, njena politično zmanipulirana raja pa je zganjala ekscese, ki se nam danes zdijo neverjet-

ni. Je to posledica slovenskega nacionalnega značaja, ki želi ugajati in vestno izpolnjevati zahteve tujih gospodarjev, ali pa gre za neko skrito hudobijo, ki se vsake toliko prebudi v ljudeh in izbruhne v vsej svoji primitivni silovitosti? Spomnite se na Nagodetov proces in profesorja Borisa Furlana, ki je bil eden izmed 32 intelektualcev, s katerimi je slovenska partijska nomenklatura neusmiljeno obračunala. Potek sojenja je bilo moč slišati po vsej Ljubljani, saj so na ulične svetilke obesili zvočnike. Taistega Furlana, ki ga je kot mladeniča v Trstu učil angleščine nihče drug kot James Joyce, je čez nekaj let, po že prestani kazni, v novem izbruhu protizahodnega šovinizma drhal v Radovljici zagrabila, naložila v samokolnico in vrgla v ledeno mrzlo Savo, ob tem pa kričala „spik ingliš, spik ingliš!“

Me zdaj razumete, o čem govorim?

Pri soočanju z grozljivimi poglavji naše polpretekle zgodovine nimamo opraviti le s tiho ignoranco politične elite v zadnjih dneh desetletjih, pač pa tudi s neverjetno strahopetnostjo vseh tistih, ki nekaj vedo, a si ne upajo govoriti. Na nek način smo celo na slabšem od Nemcev, ki so šli skozi dolgo in bolečo

pot katarze; danes velika večina ve, da so bili njihovi predniki zločinci, ki so slepo sledili Hitlerju. Nasprotno pa v Sloveniji večina ljudi še vedno verjame, da se po letu 1945 ni dogajalo nič posebnega, da je bila tedanja oblast demokratična in da je bil Josip Broz nesporno pozitivna zgodovinska osebnost (v določenih pogledih je gotovo bil, kar pa ne spremeni njegovega osnovnega problema: bil je diktator).

Dokler bomo vztrajali pri filozofiji zločina brez zločincev, dokler se mediji in šolski sistem ne bodo osvobodili nevidnega pritiska velike zgodovinske laži, bodo šla odkritja, kakršen je rov v Hudi jami, neopaženo mimo večine ljudi. Nikogar ne bo zanimalo, zakaj so „zmagovalci“ v rudniške jaške zmetali neugotovljeno število ljudi in jih žive zazidali.

Vendar pa takšna nasilna ignoranca ne more trajati večno, saj zgolj podaljšuje agonijo naroda, ki se že predolgo spreneveda glede svoje lastne zgodovine. Kot da bi bili Slovenci imuni pred osnovnimi zakonitostmi človeškega zavedanja, kot da ne bi pripadali evropski civilizaciji, ki že od antičnega mita o tragediji tebenske Antigone gradi svojo humanost na temeljni, neodtujljivi moralni maksimi, da ima vsakdo pravico do groba.

(2009)

Rekvijem za jugogenerale

Ko sem bil še mlad, sem imel težave s črkanjem dveh zelo podobnih, a vsebinsko zelo različnih besed, časniki in častniki. Kasneje sem si pomagal s prvim zlogom, ki je zgovoren sam po sebi: čast. Častnik je profesionalni vojak z določenim činom, medtem ko je v drugem primeru govora o danes precej manj častni zadevi, namreč o časopisu. Po ljudskem pojmovanju je zategadelj častnik velik gospod, časnikar pa le takrat, ko je že upokojen in ne svinja več naokoli. Zlasti ne v tisku.

Zanimivo je predvsem to, da ima samostalni častnik, ki je sopomenka oficirju, tako globoko vsebinsko povezavo s častjo. Ko govorimo o višjih častniških činih, je zavezanost tej časti, bi človek logično sklepal, še tolikanj večja, globlja. Toda logika ni vedno nekaj, na kar bi se lahko zanesli. Sploh če govorimo o častnikih nekdanje jugoslovanske vojske.

Nič čudnega torej, če sem ob nedavnem pismu dvajsetih nekdanjih visokih oficirjev te armade (generalov, častnikov in podčastnikov), nekoč znane tudi kot JLA (Jugoslovanska ljudska armada), ki so ga naslovili na najvišjega predstavnika slovenske države, pomislil na slavnega kolumbijskega nobelovca Gabriela Garcio Marqueza, natančneje, na njegovo novelo Polkovnik nima nikogar, ki bi mu pisal.

Če bi namreč Marquezovo zgodbo, v kateri je osrednji lik star, zagrenjen in od sveta pozabljen polkovnik, priredili in nekolikanj aktualizirali, bi se spremenila v absurdno pripoved o ostarelem in poraženem generalu, ki piše pisma oblastem države, ki ga je premagala. Porazeni general pa vseeno ne odneha; piše in piše pisma, v katerih zahteva, naj mu priznajo pokojnino in druge pravice. O tem, da

se je bojeval v armadi, ki je bila poražena, ne napiše besede. Če bi, bi priznal svojo največjo bolečino – da se je v življenju zares vojskoval samo enkrat in še tedaj je njegova poslednja bitka vodila v poraz.

Nihče, še najmanj pa nekdo, ki je (bil) general, si ne more priznati kaj tako tragičnega. Japonski častniki, ki so poznali usodnost svoje časti, ne bi v vlogi poražencev nikoli pisarili svojim sovražnikom; v svoji poslednji bitki bi raje naredili seppuku (harakiri). Toda takšna percepcija časti je dandanašnji kljub vsemu malce preveč brezkompromisna, mar ne?

Generali, častniki in podčastniki poražene jugoslovanske armade si očitno ne belijo glave z epistemološkimi vprašanji, povezanimi s častjo. V svojem svetu so raje nekoliko prevrednotili vrednote, spremenili tok zgodovine. Njihovo zadnje dejanje, kolektivno pismo, s katerim odpirajo vprašanje premoženjskih pravic, do katerih naj bi bili posebej upravičeni, je pravzaprav poskus, da bi vsaj na administrativni ravni poraz spremenili v neodločen rezultat, v remi. O zmagi so generali morda sanjali leta 1991, ko je dišalo po vojni, toda želje se jim niso uresničile. In ker niso zmagali v vojni, danes v javnem ali celo političnem prostoru nesmiselno odpirajo novo fronto, na kateri prav tako ne morejo zmagati.

Generali so slabi taktiki. Izbrali so si najslabši možni trenutek za napad; v času, ko je slovenska javnost zelo vznemirjena zaradi vprašanja t.i. izbrisanih, so ultimativne zahteve, ki so jih podali v svojem pismu, skorajda samomorilske.

Kajti zakonodaja, ki že desetletje urejuje izplačevanje pokojnin nekdanjim pripadnikom te

armade (t.j. zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev) je povsem jasna in bo ostala takšna, dokler ne pride do drugačnega dogovora v okviru pogajanj o sukcesiji nekdanje SFRJ (kar pa utegne trajati še kako desetletje, saj bodo države naslednice iz povsem preračunljivih razlogov zavlačevale in čakale, da – kot bi dejal nekdanji državni sekretar Štrovs – čim več upravičencev pobere Matilda).

Skupina dvajsetih nekdanjih visokih oficirjev jugoslovanske armade, ki danes živijo v Sloveniji, je s pismom škodovala sebi in svojim družinam. Velik del javnosti, ki je zaradi finančnih in ekonomskih negotovosti še bolj občutljiv, namreč ultimativne zahteve po pokojninah razume kot napoved morebitnih odškodninskih zahtevkov. Tu pa se nenadoma znajdemo na spolzkem terenu, kjer razum in razsodnost zameglijo čustva.

Zdi se mi, da upokojenim generalom največji problem predstavlja stik z realnostjo. Ko se oglašajo in vznemirjajo dežurne varuhe slovenstva, pozabljajo na svojo lastno preteklost; da pišejo pisma kot poražena stran, da je njihova mogočna komunistična armada doživela enega najbolj klavrinih porazov v 20. stoletju in da so se v svoji poslednji bitki vsi po vrsti borili na napačni strani.

Takšna resnica pa ni le neprijetna, temveč tudi neizprosna.

Generali, oficirji in podoficirji bi morali vsaj za silo rešiti svojo čast in priznati, da so se borili na napačni strani; da so bili v službi okupatorskih sil, ki so napadle narod, katerega edina želja je bila, da se enkrat za vselej reši kaotične, bankrotirane in v vseh pogledih nesvobodne države.

Generali in ostali podpisniki ultimativnega pisma bi se po osemnajstih letih lahko otre-

sti svoje zakrknjene arogance, se sprijaznili s sedanostjo in obžalovali storjena dejanja. Od generalov nismo nikoli slišali preproste besedne zveze „žal nam je“. Nikoli.

Ali jim morda ni žal?! Ob tako vehementnem obnašanju lahko pridemo do zaključkov, ki morda niso pravilni, a ponujajo se kar sami od sebe. Denimo, da nekdanjim visokim generalom, ki so leta 1991 aktivno sodelovali v agresiji na Slovenijo, kasneje pa delovali tudi v drugih spopadih na območju nekdanje Jugoslavije, ni žal odločitev, ki so jih sprejeli v času pred in med desetdnevno osamosvojitveno vojno. Če je takšna ugotovitev pravilna, potem ne govorimo o častnikih, pač pa kvečjemu o osebkih brez sleherne časti, osebnega dostojanstva in ponosa. Kakšen je človek, ki poskuša uničiti nastajajočo državo, sodeluje pri agresiji nanjo, potem pa leta in leta mirno živi v njej ter nekega dne zahteva še pokojnino?

Pri nekdanjih generalih, častnikih in podčasniki jugoslovanske armade, upam, ne gre za ta problem. Mislim, da se njihova bolečina skriva drugje. Njihovo prekletstvo je v umirajočih spominih na mentalni in geografski svet, ki v realnem življenju že davno ne obstaja več. Živi le še v njihovih albumih in anekdotah. Živi v barvitih spominih na lepo državo, ki je šla zgolj desetletje po diktatorjevi smrti k vragu. Ko jo vojaška hunta, ki je Jugoslavijo de facto vodila do Miloševićevega državnega udara, ukazala agresijo na Slovenijo, se je tudi za naše generale končalo življenje, kot so ga poznali.

Osemnajst let kasneje očitno še vedno niso dojeli, da države, ki je nad njihove slovenske sosesde, sorodnike in prijatelje poslala zvezno armado, policijo in tajno službo, ni več. Tudi čevapčiči-ideologije, v katero so generali in polkovniki verjeli desetletja, ni več. Niti v Severni Koreji ali na Kubi ne. To, kar smo imeli

nekoč v Jugoslaviji, je bilo nekaj neponovljivega, v pozitivnem in negativnem. Morda bomo lahko nekoč del te mitologije obudili v kakem virtualnem muzeju, kjer bodo posebno mesto zasedli tudi jugogenerali.

Zaradi vsega tega so generali tragične figure. Zgodovina jim je odmerila težko, nehvaležno vlogo. Poražencev nihče ne mara. Nihče jih ne jemlje resno, zato tudi njihovo pismo predsedniku ne bo v ničemer zmanjšalo njihove zgodovinske bolečine. To lahko storijo le sami, s svojim odnosom do lastnih dejanj. Z obža-

lovanjem. Z opravičilom, ki ne bo namenjeno zgolj narodu, nad katerega so šli s tanki, topovi in letali, temveč bo v prvi vrsti pomenilo tudi soočenje samih s sabo.

Pri soočenju s svojimi dejanji generalom ne more pomagati nobena pokojnina ali odškodnina; breme krivde mora nositi vsak zase in vsak posebej se mora boriti s svojimi morami in demoni, ki ga preganjajo ponoči.

Takrat mora biti najhuje.

(2009)

Edvard Kocbek in njegov pogum

Nihče ne ve, ali bo v 23. stoletju – če svet ne bo šel k vragu že kaj prej – zgodovinski kronist za Slovenijo v letu 2009 zapisal: „Čudna senca se plazi po deželi. Nekaterim ponoči ne da spati, drugim jemlje duševni mir podnevi. Oboji besno polemizirajo na spletnih forumih, rekrutirajo nove vernike in streljajo z vsemi topovi po svojih sovražnikih – kot sredi najhujše vojne vihre...“

Ko sem spisal *Kako sem lovil Vido Tomšič*, si niti v sanjah nisem predstavljal, da bo na spletu sprožila prek tisoč komentarjev. Znašel sem se sredi verbalne norije. Kot da bi me časovni stroj odnesel v leto 1945; prebiral sem odmeve, polemike in druge odzive, ki so se razvili v zadnjih dneh in v katerih so se začeli pojavljati obrisi tiste mračne sence, ob kateri se mi naježijo lasje na glavi in ki Srednji Evropi nikakor niso tuji: obrisi fašizma.

Da, čudno znana senca se plazi po deželi Kranjski, kjer tisoči slovensko govorečih anonimežev herojsko napadajo spletne strani tiskanih in elektronskih medijev. Silna ofenziva nestrpnosti je na površje dvignila vse tisto, za kar smo upali, da je enkrat za vselej pokopano, pozabljeno. Toda v Srednji Evropi, ki ni meteorološki, temveč patološki pojem, se preteklosti ne da pokopati; ne le grozljive družinske kleti, kamor sadistični oče (Führer, Vodja) zapira nebojlene in kazni potrebne otroke, pač pa tudi celotne doline, pokrajine, dežele in celo miniatura država so ujeti v prekletstvo zgodovinskih travm.

Skriti za varno anonimnostjo brezosebnih spletnih komentatorjev in blogerjev se v patološki pokrajini Srednje Evrope oglašajo

monstruozi glasovi preteklosti. Kot da bi različni obrazi istega Zla ušli iz Pandorine skrinjice in prihrumeli v medijski prostor; eni in drugi, levi in desni, rdeči in črni, duhovi zločincev in žrtev se prepletajo med sabo. Njihovo primitivno, neartikulirano in na nasilju utemeljeno kruljenje je preglasilo racionalni diskurz tistih, ki verjamejo, da je zgodovinske travme moč ozdraviti s priznanjem in odpuščanjem.

Toliko sovražnega govora, šovinističnih izpadov in pozivov k pogromom nad drugače mislečimi, kot ga je v teh dneh slišati na spletnih straneh slovenskih medijev, v normalni evropski državi enostavno ni mogoče doživeti in dopuščati. To nas znova pripelje do spoznanja, da je slovenska nacija v svoji skriti, zamolčani sferi oziroma v t.i. sferi kolektivnega nezavednega, dejansko patološka.

Ali je mogoče, da je bilo to silovito sovraštvo, ki ga je občutiti danes, vseskozi tu, zraven nas, med nami, nad nami, pod nami... ? Da, bilo je, toda zamrznjeno, pritajeno. Potuhnulo se je za desetletja, da bi lahko znova izbruhnulo v vsej svoji usodni silovitosti. In ko se je srečalo s fenomenom virtualne demokracije na svetovnem spletu, je nemudoma okužilo sfero javne polemike, kjer se danes uporablja tako bolešno sovražna retorika, („kdor ni z nami, naj crkne!“), da ji ni para v moderni Evropi.

Ksenofobni in šovinistični izpadi v krajih patološke Srednje Evrope sicer niso nič novega; prinesli so jih z vzhoda, jih oplemenitili v münchenških pivnicah in jim dodali lokalni priokus tam, kjer so judovsko vprašanje rešili že pred petsto leti. Potem so prišli na vrsto

tisti, katerih ostanke danes odkrivamo pod površjem, pa pol stoletja kasneje prebivalci brez državljanstev, ki jih je država administrativno izbrisala, neka romska družina in še vsi tisti, ki jih študiorne raziskave javnega mnenja uvrščajo v kategorijo „najmanj si želim za soseda...“.

Takšna je realnost teh krajev, za katere vse prevečkrat pozabljam, da so bili v posameznih obdobjih izrazito neprijazni do lastnih sonarodnjakov. Koliko ljudi se je, recimo, v zadnjih dveh stoletjih že emigriralo iz Slovenije? Ljudje namreč v izbruhu prvinskih čustev sonarodnjaku, ki ne misli tako kot oni, radi namignejo, naj se izseli. Kdor ni z njimi, je namreč proti njim. Izgon iz krdela ali plemena je bila že v pamtiveku ena najhujših kazni, primerljiva kvečjemu s smrtno obsodbo.

Kolektivna psihoza je tisto, kar lahko utiša tudi pozive k razumu. V trenutnih razmerah, ko nam sovražnikov ne primanjkuje (poleg zunanjih imamo menda tudi še precej notranjih), je predvsem zdrava pamet tisto, česar nam manjka. V devetdesetih so se desni intelektualci, ki so jih levičarji tistihmal zaničljivo poimenovali razumniki, oglašali takorekoč ob sleherni priložnosti. Danes jih ni slišati. Danes molčijo tudi levičarji (svetla izjema je Slavoj Žižek!), četudi se po deželi Kranjski plazi grozljiva senca fašizma.

Patetično je, če je ta tišina posledica dejstva, da se intelektualna elita ukvarja zgolj z globalno recesijo, pa zaradi tega nima časa za kritično opazovanje slovenskega tukaj in zdaj. Vprašanje je resno: zakaj molk? Kajti če bo odgovor na vse to, kar se strašljivega dogaja v naši družbi, molk, potem smo natančno tam, kjer je bil Kocbek leta 1951, ko je napisal *Temno stran meseca*, se pravi uvodno novelo svojega intimnega obračuna z mol-

kom, strahopetnostjo in mrakom podzemlja, v katerem so njegovi sotrpni životarili še leta in desetletja.

Ko danes beremo to, v vseh pogledih zelo iskreno izpoved partizanščine, jo razumemo tudi kot njegovo zmago nad lastno obotavljivostjo, pomisleki, morda tudi preračunljivostjo. „Naj odkrito povem, da sem bil vse življenje strahopetec in da sem se doslej brez uspeha bojeval zoper to telesno in duševno muko“, zapiše Edvard Kocbek v nadaljevanju pisanja, s katerim gre skozi proces osebne osvoboditve.

Kakšne so morale biti moralne dileme tedanje intelektualne elite, lahko danes le bežno slutimo. Nekateri so rešitev iskali v alkoholnem deliriju, skozi katerega so se prebujali v filozofski absurd svinčenih časov (denimo Dušan Pirjevec), drugi so se „osvobajali“ skozi pisanje kot Kocbek.

Kakšna je vloga intelektualcev v razmerah krvavega nasilja in državljanske vojne, kaj se dogaja z njihovim čutom za moralno odgovornost, izpričuje ravno Kocbekov *Strah in pogum*. Njegova zaključna novela, *Črna orhideja*, je po mojem tudi eden najbolj pretresljivih literarnih opisov medvojnega dogajanja. Ko sem si v minulih dneh poskušal razložiti nove in nove izbruhe primitivnega sovraštva, ki je izbruhnilo med sprtima taboroma, mi je vedno znova pred oči prihajala *Črna orhideja*.

Govori namreč o neustavljivi, strastni ljubezni, ki se prebija skozi brezčutnost vojne, skozi trnje ideologije in sovraštva. Kajti sovraštvo je le narobe obrnjena ljubezen. In oboje se konča s smrtjo. V Kocbekovi lirični, z eksistencialistično tesnobo nabiti pripovedi o partizanski ujetnici, mladi in postavni Katarini, o njeni nesojeni ljubezni, ki je na koncu tudi njen krvnik, se vseskozi prepletajo obsedenost s krivdo, želja po nedolžnosti in

na koncu usmrtitev kot zaveza večne pripadnosti, enosti.

„Zdaj te lahko nekaj vprašam?“ je rekla.

„Vprašaj!“

„Ali človek vedno ve, kadar dela zlo?“

„Ne, kajti tudi zlo je prispodoba.“

„Česa?“

„Nečesa, kar nas prebuja in čisti.“

„Ali me tolažiš?“

„Ne, zahvaljujem se ti.“

„Za kaj?“

„Za vse, kar jemlješ nase.“

(Edvard Kocbek, Strah in pogum)

(2009)

Depresija na parkirišču republike

25. junija se najslavnejše parkirišče v deželi, ki je v lasti zasebne gospodarske družbe BSL, d.o.o., za nekaj ur spremeni v prizorišče osrednje državne proslave v počastitev Dneva državnosti. Ko se je rojevala država, je bila takšna javna manifestacija pristna in zgodovinsko nujna, prostor pa pri roki. Dobesedno.

Toda osemnajstletno ponavljanje prizorov, ki so že davno izgubili vsebinski smisel in so danes kvečjemu protokolarna parodija, dokazuje, da država ni zaman izšla iz nekega posebnega družbenega sistema in političnega okolja. Obremenjeni s proslavami za vsako, zgodovinsko še tako nepomembno malenkost, nadaljujemo izročilo proslavomanije tudi takrat, ko gre za rojstni dan države, ki je nastala ravno zato, da bi se rešili starega sistema in njegove moreče resničnosti. Paradoksalno, a ta dan že osemnajst let praznujemo tako, kot bi ga pred desetletji. Duh in jeklena tradicija proslavomanije sta preveč zakoreninjena, da bi se lahko kaj spremenilo. Ko gre za železni repertuar državnih proslav, se soočamo s fenomenom absolutnega.

Prejšnji teden so komentatorji, analitiki in drugi domači modeci ugotavljali, da je Slovenija zdaj polnoletna. Kaj naj bi to pomenilo, ne vem. Morda to, da so upravljavci države zdaj že toliko stari in razsodni, da bi lahko začeli bolje opravljati svoje delo?! Če je kdo takšen optimist, da verjame v to, mu iskreno čestitam. Menim, da je bolj zdravo ostati skeptik.

Več kot zadovoljni bomo lahko, če bo politična elita v naslednjih petdesetih letih ugotovila, kako je treba vladati in voditi državo. Doselej nismo prišli daleč; še vedno smo ujeti v

specifični slovenski „zeitgeist“, t.j. delitev na medvojne sovražnike. Medtem ko se ameriški „zeitgeist“ od mitološkega 9/11 dalje izrisuje kot vojna proti namišljenemu terorizmu in metafizičnemu bin Ladnu, smo na Slovenskem podaljšali klanje izpred dobrega pol stoletja in s tem negirali deklarativno izjavo Franceta Bučarja o koncu državljanske vojne.

Tudi letos smo na proslavi ob Dnevu državnosti slišali standardni arzenal političnih fraz in moralnih nauk. Menjujejo se govorniki, toda razlike v njihovih sporočilih so neznatne. Kot da bi imeli vsi istega tekstopisca. Ta fenomen nas bo dušil še nekaj desetletij. Fenomenalen je tudi prostor, kjer vsako leto poteka osrednja državna proslava: Trg republike. Da je kraj zvenečega imena v resnici slabo vzdrževana parkirna ploščad nasproti parlamenta, noče nihče reči, saj bi bil cesar potem gol. Da proslava mora biti tam, je približno tako gotovo kot to, da so volitve lahko zgolj v nedeljo od 7. do 19. ure. Zakaj? Zato, ker tako mora biti.

Matrica, ki je vgrajena v sistem in družbo, je strahotno konzervativna. Ne moti je manifestacija zadrege, požvižga se na prazno kulturo in navidezno folkloro. Državna proslava pač mora biti takšna, kakršna je bila vedno doslej. Ni pomembno, če že nekaj let ne daje ljudem občutka, da Država obstaja zaradi njih, ne pa obratno. Bolj je pomembno, da se ohranja matrica. In matrica mora ohranjati sistem.

Pred leti, ko sem se še udeleževal te parade nesproščenosti in zategnjenosti, me je čudilo, zakaj oblast namesto vsega tega ne organizira koncerta kakega svetovnega zvezdnika. Minulo sredo, ravno v času slovite proslave

na parkirišču republike, sem šel raje v kino gledat Terminatorja, potem pa z družbo na češko pivo. Takrat je padla ideja, da bi morali na državni proslavi nastopiti Pink Floyd ali pa vsaj Michael Jackson (še zdaj imam slabo vest zaradi slednjega, saj je pevec že naslednji dan umrl).

V Sloveniji se ne soočamo le s specifično matrico, pač pa tudi z nekakšnim kompleksom, ko gre za državne proslave in podobne „obeležitve“ državnih praznikov in pomembnih dogodkov. Prireditve so tradicionalno tako zamorjene in posiljene s kulturnimi vsebinami, da jih je že v živo težko spremljati, kaj šele po televiziji. Ko sem se teh ceremonij še udeleževal, sem se vedno čudil, od kod toliko tesnobe, brezizhodnosti in depresije v umetniških upodobitvah. Kot da bi bil vsak praznik posvečen objokavanju mrtvih.

Vsekakor pa je svetovna posebnost – če odštejemo države ekvatorialne Afrike – naših državnih proslav prostor, kjer potekajo. Proslava na parkirni ploščadi nad garažno hišo je bizarna. Podobno kot je bizarno dejstvo, da pred državnim zborom ni parka, trga ali kake zelene površine, temveč se razprostira

avtomobilsko parkirišče. No, na nek način je bizarnost povezana s kolektivnim nezavednim v teh krajih – avtomobilsko pločevino. Ta obsedenost z avtomobili je med Slovenceljni celo hujša od ideološke delitve iz časa II. vojne in revolucije. V tem pogledu je povezava med republiko, parkiriščem in pomanjkanjem smisla za državniški ceremonijal pravzaprav logična.

Pred leti, ko sem še naivno verjel, da se z udeležbo na državni proslavi izkazuje odnos do domovine, me je fasciniralo mahanje ljudi z miniaturnimi slovenskimi trobojnicami. Pomembnejši, višji ko so (bili) na družbeni lestvici, bolj jim je (bilo) nerodno. Če so običajni prebivalci, ki jih je na teh proslavah vsako leto manj, sproščeno in nasmejanih obrazov mahali z zastavicami, so bili na drugi strani pomembnejši zategnjeni in mrki. Izdajali so silno nelagodje, odpor ali celo bolečino. Takšen prizor me je šokiral. Da so tisti, ki naj bi upravljali s Slovenijo, brez idej, utrujeni in naveličani vsega, že vemo. Toda pogled na kisle ksihte domnevne elite človeka dejansko pripelje do razmišljanja, ali je res smiselno imeti proslave, na katerih nekateri delujejo tako, kot da bi slavili rojstni dan neke druge, tuje države.

(2009)

Leonard Cohen in izgubljena generacija

Zadnje čase me veliko ljudi sprašuje, ali kaj pogrešam žurnalizem, odkar sem se pred skoraj dvema letoma »upokojil«. Niti ne, jim odgovarjam. Pogrešati sem ga prenehal tistega poznopoletnega dne, ko sem, blažen v svoji samoti, našel zatočišče pred bližajočim se viharjem.

Tistikrat je bila Villa Bonanno – z oleandri, mirto, pomarančevci in visokimi palmami porasli park sredi Palerma – sanktuarij za utrujenega popotnika. Še danes vem na pamet, kaj sem si takrat zapisal: »Septembrsko popoldne mineva takorekoč literarno... S knjigo v roki in sproščenim, blagohotnim opazovanjem ljudi, ki se valijo kot nemirna, z vsemi mogočimi jeziki prepletena reka, in med katerimi še posebej izstopajo turisti, ki se jim vedno nekam mudi in ki ne zdržijo dolgo na enem mestu. A popotniku, čigar vlogo sem zdaj nehote prevzel, se ne mudi, zato je bolj pozoren na okolico. Na par, ki se izgubljeno sprehaja po parku in ne more zakriti dejstva, da je njuna ljubezen dokončno ovenela in da je ločitev le še vprašanje časa ali poguma. Na starega kavalirja, ki se pražnje oblečen počasi spušča na sosednjo klop in potem zamišljeno strmi v daljavo, prevzet s spomini na neke druge čase, ko je bil še lokalni Casanova in ko so mestne lepoticke drhte pod njegovimi pogledi. Popotnik opazi mlado mati z nekajmesečnim otrokom; ko ga nežno vzame v naročje on ko se ji obraz napolni z nenavadno milino, se ji nasmehnem, kajti v tem prizoru je posebej nadeljena nedolžnost. In na koncu, ko se pogled že skoraj izgubi med okoliškimi palačami in zidovi, onkraj katerih v senci počivajo očem skriti vrtovi, me pritegnejo priprta balkonska vrata bližnje meščanske hiše z odpadajočo fasado; skozi vrata kdaj pa kdaj zavaljujejo zavese

in veter prinese na uho Puccinijevo '»O mio babbino caro?...«

Ko sem se včeraj, nekaj ur pred koncertom Leonarda Cohena, sprehajal po manj obljudenih delih Berlina in se navduševal nad mestom, ki so ga posebne okoliščine osvobodile zgodovine in tistega, kar je še bolj usodno – namreč lastnega spomina, sem se v mislih nenadoma vrnil v sicilijansko popoldne. Nenadoma sem se spomnil, kaj sem si zapisal prav takrat, pred dvema letoma: da bo prizor iz Palerma za vedno vtisnjen v moji podzavesti, da moderni človek počasi izgublja avreolo čutečega bitja, ki je sposoben opazovati okolico, predvsem ljudi, in da, ujet v sistem družbenih norm, taisti človek nima posluha za nikogar več, tudi zase ne. In zato je znova oživel Camusov uporni človek; individuum, ki ne dopusti, da bi zaradi svoje okolice, zaradi drugih ljudi izgubil svoje bistvo. Uporni človek se bori za svoj prostor in svojo bit. V svetu negativnih in devalviranih vrednot se ne obremenjuje z vsem tistim, kar naj bi življenju dajalo tisti tradicionalen, pričakovan smisel.

Predvsem nas ne sme prestrašiti samota, ki je vedno pogostejši odgovor upornega človeka na aktualno stanje duha v (slovenski) družbi. Ravno o smislu samote sem razmišljal med Cohenovim koncertom. In bil fasciniran nad neusahljivim kanadskim trubadurjem, ki je pri svojih 75. žlahtnejši, duhovitejši in bolj karizmatičen kot kdajkoli prej. V Ljubljano ga tudi tokrat ne bo, kar je še ena v vrsti zaušnic slovenskemu človeku, ki sam v sebi še kar verjame, da je njegov narod popek Evrope – pa četudi po sistemu »bolje je biti prvi na vasi kot drugi v mestu«.

Pri tej slovenski iluziji, o kateri nihče rad ne piše, pa bi morda bilo dobro, če bi, igra ključno vlogo zmotna predstava o lastni pomembnosti. »Tako smo majhni«, je fraza, na katero bi že zdavnaj postal alergičen, če se ne bi zavedel, da je celo preveč uvidevna. Slavenka Drakulić, s katero so imeli nedavno intervju v Dnevnikovi sobotni prilogi, je na to bržčas pozabila, ko je Slovincem očitala, da s(m)o »nečimrni, neumni in prepirljivi«. Gospa pisateljica ima srečo, da je hrvaškega rodu, kajti zaradi tega je njena krivda že a priori samoumevna. Huje bi bilo, če bi se o lastnem narodu podobno neprizanesljivo izrazil kak slovenski pisec.

A skušnjava je vredna greha. Kdor se dandanašnji ukvarja s kritičnim pisanjem, mu je jasno, da posebne naklonjenosti ne sme pričakovati. Najmanj kar se mu bo zgodilo, je to, da ga bodo za vsako ceno stlačili v enega izmed predalov; če bo izkazal simpatije do oblasti, ga bodo raztrgali z obtožbo, da je režimski lakaj. Še hujša stigmatizacija ga čaka, če bo naklonjen opoziciji in neusmiljen kritik tistih, katerih ekosistem je blizu vladnega kadrovskega ribnika, kjer véliki ribiči štiri leta ribarijo v kalnem.

Za to podvrsto homo sapiensa mi je Ivo Hvalica nekoč dejal, da predstavlja ljudi, ki trpijo za višinsko boleznijo. Izraz zaznamuje fenomen slovenske družbe, ki mu podleže takorekoč vsak, ki je kdaj okusil blagodati vladanja. Višinski bolniki začnejo kot obetavni in neobremenjeni funkcionarji, končajo pa kot lažnivi kljukci, manipulantni in tovtstni junaki našega časa, ki potem zgolj krožijo na različnih položajih. V tem večnem, nenaravnem kroženju ni nič takšnega, kar bi človeka navdajalo z op-

timizmom. Nasprotno, vse skupaj je izrojeno in postaja nevzdržno. Vzorec namreč ne velja zgolj za politiko ali gospodarstvo, temveč tudi za visoko šolstvo, znanost in kulturo.

Generacijam, ki so rojene v drugi polovici sedemdesetih ali na začetku osemdesetih, je fenomen večnega kroženja in ohranjanja statusa quo tako odvraten, da ga začenjajo razumeti kot sistemsko deformacijo. Zato se v vedno večjem številu odseljujejo iz države; pri nekaterih gre za to, da se po končanem študiju v tujini enostavno ne želijo več vrniti v domačo kuhinjo, v kateri ni prostora zanje, pri drugih pa v nekem trenutku pride do tako močnega občutka odpora do vsega slovenskega, da se odločijo za selitev.

Koliko generacij smo na ta račun kot narod že izgubili?! V minulem stoletju so se zaradi nevzdržnih socialnih razmer izseljevali tisoči, čemur je po revoluciji sledil val političnih (e) migrantov, ki so predstavljali celo del narodovne intelektualne elite. Vsi ti ljudje so za domovino za vedno izgubljeni.

Toda najhuje, kar nas lahko doleti, je to, da se zgodovina začne ponavljati. Potem bomo spet izgubili morje individualnih genijev, ki ne prenesejo več prislovične slovenske mediokritete. Kajti v tako utesnjeni, nezdravi in obremenjeni družbi uspevajo in preživijo samo tisti, ki po svojih dosežkih ne štrlijo iz množice.

Vsi ostali hlastajo za zrakom in hočejo svobodo. Brez svobode pa je njihovo življenje – majhno, hudobno in polno prepirov.

(Finance, 2009)

Zakaj je 9/11 nevaren Baracku Obami

Ob obletnici zrušitve newyorških dvojčkov se vedno znova izrisuje ontološka diferenca med tistim, kar se je v resnici zgodilo, in tistim, kar mislimo, da se je zgodilo. Ker prvega (še vedno) ne vemo, smo obsojeni na tisto drugo – kar mislimo, da vemo. Kar verjamemo, da smo videli. To pa je zgolj tisto, kar nam je bilo dano videti.

9/11 v svoji misteriozni dialektiki spominja na kratko zgodbo iz začetka 20. stoletja, ki jo je napisal na Zahodu malo znani Akutagawa Ryunosuke, zaslovela pa je po filmski obdelavi Akire Kurosawe. Mislim kajpak na Rošomon. Ko gre za vprašanje percepcije, se v obeh primerih pojavijo popolnoma različne, celo kontradiktorne razlage. Tako Rošomon kot 9/11 imata namreč več možnih interpretacij (prim. Graham Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*; Little, Brown and Company; Boston 1971. V tem delu je Rašomon uporabljen za analizo kubanske raketne krize, ki jo je Allison poskušal razložiti s tremi povsem različnimi teoretskimi izhodišči).

Doslej smo, ko gre za 9/11, poslušali eno resnico: diabolični člani teroristične skupine Al Kajda, katerih potne liste so post festum našli na ruševinah dvojčkov, so ugrabili vsaj štiri letala in napadli Združene države Amerike. Konstrukcija tega mita je temeljila na čustvih, razum je bil potisnjen v stran, celo suspendiran. Če je kdo podvomil v zelo očitno nejasne in nelogične dele uradnega mozaika resnice, je bil stigmatiziran kot pristaš teorije zarote ali celo kot islamski fundamentalist in podpornik terorizma.

Razlogov, zakaj ni bilo dovoljeno dvomiti v mit o 11. septembru, najbrž ni treba posebej poja-

snjevati. V prvi vrsti je šlo za denar, oblast in nadzor nad strateškimi surovinami. Neokonservativci, ki so se prvič po razpadu Sovjetske zveze zares dvignili iz pepela, so potrebovali izgovor za vnovični zagon industrije orožja, hkrati pa jih je skrbelo pomanjkanje nadzora nad energenti v Perzijskem zalivu (Irak) in Srednjem Vzhodu (Afganistan).

Če k temu dodamo še priročno možnost za mobilizacijo javnega mnenja na Zahodu, ki ga dandanašnji ni več tako enostavno obvladati, je jasno, da nič, kar se je zgodilo na ta usodni dan, ni bilo prepuščeno naključju. Po svoje je tragično, da so manihejskemu mitu o spopadu Dobrega (Združene države Amerike, Zahod) in Zla (Al Kajda, islam) med prvimi nasedli ravno intelektualci in akademiki (prim. Ziauddin Sardar & Meryll Wyn Davies: *Why do People hate America?*, Icon Books, Cambridge 2002. Gre za eno redkih „normalnih“ knjig iz obdobja takoj po napadu na ZDA.), ki so v nekakšni sveti preproščni naokoli trosili podobne apokaliptične prerokbe, kot jih je nekaj let poprej harvardski modrec Samuel Huntington.

Nič čudnega torej, če nas zadnjih osem let prepričujejo, da se je zahodno štetje zgodovine pričelo 11. septembra, ko naj bi prišlo do trka našega, tako imenovanega civiliziranega sveta na eni ter primitivnega, srednjeveškega, fundamentalističnega in muslimanskega sveta na drugi strani. Sliši se grozljivo, vendar dovolj verjetno za občutljivo in vedno bolj prestrašeno zahodnjaško uho, da je 9/11 nemudoma postal best-seller.

Osem let že poslušamo pripovedke o obrambi tako imenovanih zahodnih vrednot, o vojni

proti terorizmu in malopridnih državah. Osem let že gledamo filme in dokumentarce o posameznikih, ki so reševali človeštvo in ameriške sanje, ob tem pa nikomur ni padlo na pamet, da bi se vprašal, kaj se pravzaprav dogaja.

Podobno je (bilo) z množičnimi mediji, ki so brez posebne kritične distance ponavljali vladne resnice in javno mnenje najprej prepričevali, nato pa utrjevali v prepričanju, da je križarska vojna proti islamu pravilna, pravična in celo zgodovinsko nujna.

Prav zaradi kolektivne psihoze, v katero smo zapadli v tem osemletnem obdobju, si je ameriška politika, ki so jo do nedavnega usmerjali neokonservativni republikanci, lahko privoščila toliko kršitev mednarodnega prava. Kajti množični mediji s(m)o javnost zavajali, jo po potrebi držali v strahu zaradi fantomske teroristične nevarnosti, kasneje pa uspavali v blaženem miru ameriškega intervencionizma, ki da bo svet rešil vseh barab.

Vsi smo postali ujetniki te matrice. Če začnem kar pri sebi: od 11. septembra 2001 naprej sem v pristni maniri tibetanskega molilnega mlinčka še nekaj let ponavljal vse to; kot urednik sem bil zaslužen, da smo na naslovnici pokazali „obraz zla“, se pravi Osamo bin Ladna, sodelavca svetovno znane obveščevalne službe. Da bi dokazali svojo privrženost „zahodnim vrednotam“, smo kasneje objavili celo nekaj tistih danskih karikatur.

Danes se počutim neumno. Najbrž nisem edini. Morda je kriva naivnost in – ko je šlo za ključne trenutke matrice 9/11 – tudi pomanjkanje dvoma in kritične distance. Sreča v tej univerzalni nesreči je zgolj to, da je končno zmanjkalo izgovorov in lažnih resnic, s katerimi je vlada najmočnejše države na svetu zastrupljala domačo in tujo javnost. Toda v skladu s kategoričnim imperativom smo naj-

prej sami odgovorni zase in za svoja dejanja, zato bo moral vsak pri sebi demistificirati ameriški 9/11, vojno proti terorizmu, napad na Irak in Afganistan ter nenazadnje tudi slovenski prispevek k tej svetovni manipulaciji.

Američani bodo bržkone celo prvi, ki se bodo oglasili s svojim mogočnim dvomom. Po spornem Michaelu Mooru so se namreč končno pojavili tudi bistveno manj kontroverzni – medklic: nadejam se, da pridevnik kontroverzen ne bo vzburil prislovično bujne domišljije slovenskih sodnic, ki zadnje čase uprizarjajo inkvizicijske procese proti medijskim hišam! – dokumentarni filmi, celo evropski so med njimi, v katerih je mit o veliki zaroti proti Združenim državam postavljen pod velikanski vprašaj.

Zadnji takšen izdelek je italijanski dokumentarec, ki sta ga režirala Franco Fracassi in Francesco Trento, odpira pa nekaj tako osupljivih vprašanj, da nam je lahko zgolj nerodno, ker smo se zadnjih osem let marljivo sprenevedali in igrali vloge statistov v akcijskem trilerju predsednika Busha in njegovih pajdašev.

Vendar je danes nepomembno, kakšna je bila resnična vloga nerodnega Walkerja pri vsem tem; čisto možno je, da Bush Junior ni vedel, kaj se dogaja in da je nekdo osrednji obveščevalni službi naročil, naj angažira svojega nekdanjega agenta Osamo iz Afganistana. Za aktualnega predsednika Obamo, zlasti pa za Američane kot nacijo je danes bistveno to, da nehajo verjeti v pravljice o Al Kajdini zaroti proti Združenim državam in da od svoje vlade zahtevajo, da ustrezno sankcionira ljudi, ki so jih osem let vlekli za nos z vrhunskimi lažmi (denimo: potniško letalo, ki je treščilo v Pentagon, je bilo očitno nevidno, saj je po eksploziji izpuhtelo) in spretnimi vizuelnimi manipulacijami (WTC-jeva dvojčka sta se zrušila natanko tako, kot se minirane stolpnice,

ob njiju pa se je na podoben način zrušil še WTC številka 7).

Če smo že toliko let poslušali pravljice o Dobrem in Zlu, lahko počakamo še malo in upamo, da bomo enkrat končno izvedeli, kdo je bil naročnik tega dejanja, ki je zatreslo svetovni red in ga skoraj vrglo s tečajev. Kajti glede izvajalcev skoraj ne more biti dvoma; kot že tolikokrat v preteklosti so se tudi tokrat angažirali fantje iz Langleya, Virginija.

Za Baracka Obamo bi bilo razkritje zarote 9/11 pomembno predvsem iz dveh razlogov: Američanom in svetu bi dokazal, da ni del sistema in da dejansko misli resno s svojim predsednikovanjem, obenem pa bi imel enkratno priložnost, da razpusti in uniči organizacijo, ki je z leti postala neobvladljiva in nenadzorljiva. Ni čudno, če so fantje iz Langleya danes sino-

nim za barabe, ki po svetu zganjajo svinjarije, pobijajo predsednike, financirajo teroriste, nadzorujejo trgovino z mamili in podpirajo državne udare, kjer jim to ustreza.

Nič manj pomemben pa ni odgovor na dilemo, zakaj se šele po toliko letih začenjajo pojavljati dvomi in sumničenja, da je kljub vsemu šlo za velikansko notranjo zaroto. Med Slovenci, vajejnimi manipulacij in laži, s katerimi jih je vlada napajala destletja, je razlaga logična: po spremembi oblasti v Beli hiši je popustil ventil, s katerim so neokonservativci osem let utesnjevali Američane. Oziroma drugače povedano, tudi v Sloveniji so pretekla leta, da so se sploh pojavili prvi dvomi o partizanstvu, revoluciji, poveljnih pomorih in masovnih pobijanjih ljudi.

Pri Američanih gredo stvari na srečo hitreje.

(2009)

Pasji purgatorij v Deželi senc

Živeti v deželi senc, to je podobno literarnemu obupu, ki ga v romanu Sramota izpričuje južnoafriški nobelovec John M. Coetzee in za katerega vedno bolj verjamem, da je lahko hommage deželam, kjer obstajajo drugačne, morda barvno manj občutljive, a zato tolikanj sofisticiranejša oblike apartheida.

„Vedno huje je“, pravi Coetzee, „... navadiš se na to, da je vedno huje; nič več nisi presenečen, da je tisto, kar se ti je včasih zdelo tako hudo, da huje ne bi moglo biti, vendarle postalo še hujše.“

Pričujoča kolumna je odgovor na stisko, s katero se intimno soočam že skoraj pol leta in glede katere si še vedno nisem povsem na jasnem: je bolje molčati ter se izključno in povsem posvečati sferi zasebnega, ali pa je človek kot socialno bitje vseeno zavezan tolikšnji družbeni odgovornosti, da ne more enostavno zamahniti z roko in reči, da ga nič ne briga?

Počasi verjamem, da takšna razmišljanja niso nekaj, o čemer bi lahko še naprej pametovali na akademski ravni. Zadnji škandali so namreč državo – oziroma tisto kar je od nje ostalo! – dokončno potopili v pojavnost, ki sem jo uvodnoma imenoval Dežela senc. Za tiste, ki v mojem pisanju iščete šifre, tale namig: Clive Staples Lewis.

Predstavljajte si zdaj to deželo, predstavljate si jo skozi nevidno oko, ki se spušča nadnjo; vidite morbidno dialektiko med tistim, kar je ustvarila narava, in tistim, kar so hudega zagrešili prebivalci. Nasprotja so strašna – celo takšna, da nimajo para v mračnih kletah avstrijskih družinskih očetov, ki so imena svo-

jih malih zakotnih krajev ponesli na svetovni zemljevid človeške tragedije.

Dežela senc je pokrajina nepozabnih naravnih lepot, toda hkrati je to tudi prostor, na katerem so oživali liki iz tiste vizionarske drame Slavka Gruma. Kdo je sploh še lahko prisoben, normalen v psihotični atmosferi popolne amorarnosti, nihilizma? Kajti v Deželi senc so utelesili še eno literarno-filozofsko maksimo, in sicer Bartolovo alamutsko „nič ni resnično, vse je dovoljeno.“

Ne vem, če je sodomija zadnja postaja, na katero smo prišli na poti skozi Deželo senc. V stanju popolnega razpada vrednot, v eroziji pravne države in na poteptanem dostojanstvu je namreč človek odtujen od svojega bistva, je na nek način razčlovečen. V atmosferi patološke sprevrženosti, ki je individualni odgovor zdolgočasene, ultra-dekadentne visoke družbe (tako imenovane, seveda), ne moremo mimo neizpodbitnega dejstva, da v Deželi senc ne bo nič bolje vse dotlej, ko bo odneslo pokrovko. In to se bo zgodilo, kajti v kotlu, kjer se kuhajo družbene anomalije, temperatura vedno zgolj narašča.

Ko bo zakon vzajemnega učinka (ki ga bo sprožilo čedalje večje družbeno nezadovoljstvo) odnesel pokrovko s tega kotla, se bo proces očiščenja pravzaprav šele pričel. Ima kdo pred očmi Botticellijevo upodobitev Dantejevega purgatorija? Ne vem, kaj vse se bo moralo še zgoditi v gnili deželi Danski, da se bo nekaj premaknilo v kolektivni zavesti ljudi; da sta osnovni civilizacijski maksimi evropskega človeka vendarle posvečenost mrtvih in svetosti življenja; da je *conditio sine qua non* za odpravo mračnosti,

zatoholosti in sprevrženosti slovenske družbene realnosti radikalna sprememba vzorcev, ki so se uveljavili v zadnjih letih ali celo desetletjih.

Govorim o nihilizmu, morbidnem cinizmu in predvsem mislim na sprevržene, bolne posameznike, ki so v svoje socialno omrežje zapletli preveč pomembnih ljudi, da se ob škandalu z bullmastiffi, ki so raztrgali in pokončali lastnika, ne bi zgodilo to, kar se v Deželi senc vedno zgodi: pojavijo se scenariji, prehudi celo za najbolj perverzne hollywoodske scenariste.

Toda molk ali nerodni poskusi prikrivanja informacij so še slabša izbira, kajti pot do postopne ozdravitve pelje skozi soočenje, se pravi skozi spontano, sistematično in predvsem kritično samoizpraševanje o najglobljih temeljih našega kolektivnega nezavednega. V našem purgatoriju ležijo tudi vsi neideološki miti in legende, krščanska svetobolje in duhovna omejenost etc. Predvsem pa je na poti ozdravitve treba končno začeti pospravljati za sabo; pokopavati mrtve, spoštovati žive, gojiti kult uspeha in izražati nezadovoljstvo, ki enkrat za spremembo ne bo introvertirano, zatirano ali prikrito.

Če se vam zdi, da imamo zanič vlado, pojdite na ulice in protestirajte. Grki to počnejo vsak dan.

Če mislite, da bi zaradi objektivne odgovornosti moral odstopiti resorni minister, javno zahtevajte njegov odstop. Zasujte ga s pozivi, pišite pisma bralcev. Izkoristite sleherni trenutek, da javno izrazite svoje mnenje in zahteve, kajti to je vaša neodtujljiva pravica!

Mediji bodo kdaj morda tudi odpovedali. Še posebej če so pod pritiski zakulisnih centrov moči.

Molk je največji zaveznik moralno devastirane pokrajine, v kakršno poskušajo spremeniti Slovenijo.

Strah je enak molku. Kogar je strah, se strinja z anomalijami, ki se dogajajo. Milijone evrov nam kradejo, zavajajo nas s statistikami in manipulirajo s čustvi. Ljudi prepričujejo, da bi bila prodaja enega od domačih veletrgovcev katastrofa za „malega človeka“. Se je kdo vprašal, kaj temu „malemu človeku“ sploh pomeni nacionalni interes?

Nacionalni interes je to, da je hrana kakovostna, zdrava in poceni. Nacionalni interes je v tem, da ljudi ni strah povedati svojega mnenja. Da gredo na ulice, če imajo dovolj.

V Deželi senc, kamor so nas potlačili prislovična pasivnost, naivnost in vdanost v usodo, vsakdo nosi svoj del odgovornosti.

Molk je poraz.

Večkrat sem že resno razmišljal, da bi nehal pisati. V Deželi senc je to jalovo početje. Deležen si zelo osebnih napadov in žalitev. V Deželi senc namreč ni kulture dialoga. Pritlehnost javne razprave je neizmerna. Toda – samo od sebe se ne bo nič spremenilo. Če bomo molčali, smo se sprijaznili s porazom.

Zato ne mislim biti tiho, ko gledam, kaj se dogaja v državi. Včasih se mi zdi, da sem odprl veliko, mračno omaro, v kateri so – kot v naši podzavesti – natlačeni stari in zaprašeni plašči, ki zastirajo pogled na čudovito in sončno pokrajino na drugi strani. In potem se počasi – kot v zgodbi C. S. Lewisa – prebijam, tlačim skozi težke, utesnjujoče kose blaga, ki me nočejo spustiti mimo.

Komur se uspe osvoboditi teh okostnjakov, bo stopil na svetlobo na drugi strani.

(2010)

Prihaja čas, da gremo v (moralno) opozicijo

Sredi blage češke pokrajine, posejane z mozaikom travnikov in polj, nekje na pol poti med Prago in Salzburgom, me dohiti novica o tragediji, ki je takorekoč obglavila poljsko državo. Letalo, namenjeno v Katyn, se je zrušilo v gozd. Simbolika, repriza zgodovine in ponovno občutenje neizmerne bolečine Poljakov, ki so jih pred 70. leti družno morili tovariši, sorodni(ki) nacionalni socialisti in boljševiki.

Nekaj dni kasneje v Ljubljani strmim v časopis, v karikaturu tistega, kar naj bi predstavljajo etični žurnalizem: tragedija je naslikana kot trk predsednikovega letala v nebotičnik s poljsko zastavo. Karikatura enajstega septembra, namig na terorizem ali celo nekakšno rusko zaroto, v kateri je umrlo 96 ljudi? Brez besed sem, ne razumem več ničesar.

Teden kasneje na prvi strani taistega glasila bivših proletarcev še ena karikatura, tokrat na pol droga spuščena poljska zastava, iz katere kriči črn križ. Poljska žaluje, etični žurnalizem se krohota narodu, ki sta ga iz pekla boljševizma potegnila katolicizem in solidarnost (celo dobesedno). Kako osebno motena mora biti glava, kako cinično uredništvo časnika, da se človeške katastrofe in nacionalne tragedije loteva s karikaturami?!

Vem, da se ni moč izogniti moralizmu, a vseeno: spoštovanje osnovnega človeškega dostojanstva je tisto, kar konstituira resni, profesionalni žurnalizem. Pritlehnost medijskega prostora se pogloblja, cinizem kot forma mentis je novi družbeni trend. Miselni okvirji ustvarjalcev javnega mnenja so zaprili nihilizmu; spustili so se na nivo prezira do verujočih, zgražanja nad tradicionalizmom

in krohotanja na račun narodov, ki naj bi bili manjvredni od Slovencev. Celó obskurno, a provokativno in docela legitimno (!) idejo peščice levičarskih britanskih intelektualcev, da bi aktualnega papeža zaradi pedofilije v katoliški cerkvi postavili pred mednarodno kazensko sodišče, so v podalpskem močvirju sprejeli z navdušenjem. Škoda, ker takšnega mednarodnega sodišča zaenkrat še nimamo. Iz Slovenije bi ovadbe kar deževale.

Dostojanstvo slehernega človeka v demokratični družbi je svetinja, kar mutatis mutandis pomeni, da je država dolžna preprečevati pojave, ki to dostojanstvo žalijo ali ogrožajo. Ko je moj oče pred časom poskušal angažirati policijo, mestno redarstvo in še koga, ker je v gozdu na obrobju Ljubljane opazil drevesa, posvinjana z nacističnimi svastikami, je nehote razkril sivo pego v našem kazenskem pravu – simboli zločinskih organizacij pri nas niso prepovedani! V Sloveniji lahko mirno, brez kakršnih koli pravnih sankcij izobesite nacistično zastavo in – kot pravijo južnjaki „ne može nam niko ništa.“

Na antisemitizmu predolgo nismo bili pozorni. A je v moralno degradiranem okolju postal že tako očiten, da ga ni več mogoče ignorirati. Družba, ki nacistične simbolike ne prepozna kot zlo, se je iz sfere neoliberalizma premaknila v senco kriptofašizma. Zlasti pa je relativistična do ideologije smrti. In če vse to postavimo v kontekst poljske dvojne bolečine – namreč tiste ob izgubi političnega vrha v nedavni letalski nesreči na eni ter pomora njihove družbene elite pred sedemdesetimi leti v Katynu, potem je jasno, da gre v slovenskem primeru tudi za nelagodje, kajti Poljaki že pet-

deset let vedo, da med Hitlerjem in Stalinom ni nobene razlike, da sta enako zavržna tudi nacionalni socializem in boljševizem.

Slovensko nelagodje pa je silovito. Izhaja iz nikoli obsojene preteklosti, iz relativiziranja nacizma in fašizma. Zgodovinarji neradi govorijo o pomenljivosti nekaterih dejstev in zlasti številčk (denimo zakaj so Titovi boljševiki v Sloveniji pobili manj kot tisoč nemških okupatorjev, sodelovali z Italijani ipd.), pa bi bilo verjetno koristno, če bi spregovorili tudi o tem. Na Poljskem so že leta 1988 nehati lagati ljudem. Države nekdanjega vzhodnega bloka so z deklaracijami pomirile vznemirjeno zgodovinsko zavest svojih prebivalcev. Evropski parlament je lani sprejel Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu, s katero se zločinske režime, ki so pomorili desetine milijonov Evropejcev, enkrat za vselej spravlja v deklarativne rešetke zavržnosti.

A slovensko nelagodje je tako silno, da je parlament ignoriral Resolucijo o evropski zavesti. V družbi, ki ni zmožna inkriminirati svastike in drugih simbolov smrti, je nekaj gnilega. Zavračanje Resolucije o evropski zavesti in totalitarizmu je razkrilo srž slovenskega kompleksa, ki ga nezavedno manifestirata uvodoma omenjeni karikaturi v Delu.

Pri nas velja dogma o krasnem komunizmu, o svetih vrednotah revolucije in nebeških pridobitvah jugoslovanskega boljševizma. Titoizem je med prejšnjim delom ljudi še vedno priljubljenejši od demokracije.

Da to niso bizarne trditve, bo jasno že čez nekaj dni, ko se bomo spomnili tridesete obletnice smrti našega največjega heroja maršala tovariša Tita. Častili bomo človeka, zaradi katerega je umrlo več sto tisoč ljudi. Poslušali bomo slavospeve Stalinovemu učencu, zaradi katerega je moralo iz Slovenije pobegniti na deset ti-

soče državljanov, saj so predstavljali družbeno, gospodarsko in intelektualno elito. Ploskali bomo spominu na človeka, ki ga ni bilo sram vzdrževati stikov z nacističnimi okupatorji, s katerimi se je po potrebi celo nonšalantno pogajal, kasneje pa se je v imenu neuvrščeniosti objemal z največjimi afriškimi klavci.

Paradoksi zgodovine so v slovenskem močvirju blizu absurda; še kar naprej nazdravljamo politiki, zaradi katere je Slovenija izgubila del svojega etničnega ozemlja, zaostala v gospodarskem in siceršnjem razvoju ter se leta 1990 znašla na repu Evrope.

Slovenija si od titoizma še vedno ni opomogla.

Dandanašnji, ko smo podvrženi pro forma vladavini ducata amaterskih gledališnikov, ki (se) igrajo, da znajo vladati, je možno celo to, da bomo spet slavili 25. maj in da bo v ta namen organizirana kaka proslava.

Po več kot dveh desetletjih se vračamo tja, od koder smo prišli.

Je bila vmesna zgodovina, torej obdobje zadnjih dvajsetih let, zgolj neke vrste intermezozo, po katerem se bo znova zavrtela nazaj? Ko je sredi aprila minilo 20 let od prvih svobodnih in demokratičnih parlamentarnih volitev na Slovenskem, se ni zgodilo nič. Nobenega uradnega, s strani države obeleženega dogodka, nagovora, kaj šele organizirane slovesnosti ali celo proslave. Nič. Tišina. Pa so bile volitve aprila 1990 kajpak prelomen, epohalen dogodek. Ne zgolj za demokratično opozicijo, temveč tudi za nekdanje boljševike, kasnejšo zvezo komunistov, socialiste in njihov podmladek.

Volitve leta 1990 so (bile?) vrednostni temelj narodove demokracije, točka nesporne legitimnosti vseh političnih strank in gibanj. Kako naj si razlagamo dejstvo, da jih je oblast

enostavno – ignorirala? Jih nikoli ni bilo, so bile mar nekaj najbolj obskurnega v novejši zgodovini Slovenije?!

Brisanje zgodovine ne more biti naključno. Vrača nas v obdobje titoizma. Skozi prizmo *formae mentis*, ki je mnogo bližje tistim, ki so zagrešili Katyn, kot pa tistim, ki so bili njegove žrtve, se ta enigma tudi počasi, a zanesljivo razvozlava. Njeni obrisi se kažejo v somraku absolutnega relativizma, kar nas v družbi drugih evropskih narodov, ki sta jih je opustošila kljukasti križ in rdeča zvezda, kot državo postavlja v nezavidljiv položaj. Veliko ljudi tega niti ne opazi, ker se ukvarjajo z eksistenčnimi problemi, toda krivični bi bili, če bi od njih pričakovali nek družbeni angažma; zamera gre predvsem družbenim elitam, ki se bodisi pretvarjajo, da tega ne vidijo, bodisi so se zatekle v nekakšno lastno resignacijo, v svoj slonkoščeni stolp, v katerem skrivajo celo čustva. In ko kaki brezposelni, nesrečni materi samohranilki enkrat prekipi in na spletnem forumu napiše, da si bo v obupu vzela življenje, še prej pa počila plutokratko iz kaste nedotakljivih, se nanjo spravijo kriminalisti in jo obravnavajo kot članico Al Kajde.

Kajti čuteči ljudje, ki jim ni vseeno, ne skrivajo čustev. Prepisana strokovna knjiga s svetovnega spleta, primitivno divjanje po avtocestah ali politično izsiljevanje vladne krize so tu še najmanjši problem. Takšni ekscesi kvečjemu razgaljajo vrednostni sistem vladajočih. Označujejo bolezen vladanja, ki jo je moj prijatelj nekoč duhovito diagnosticiral kot višinsko bolezen.

Čuteči ljudje, ki jim ni vseeno, govorijo o popolni odsotnosti družbenih norm in avtoritet. Še cerkev je obmolknila. V slabokrvni (anemični) družbi, kjer ni moralnih avtoritet, postopno razpade vrednostni sistem. Nič več ni sveto, norčevanje in cinizem sta samoumevna. Popolna brezbržnost, ignoranca in molk ob nedavnem obisku dalajlame v Mariboru gredo naravnost v ta kontekst.

Če se vrnemo na izhodiščno tezo o ciničnem, celo posmehljivem tonu do tradicionalizma, vere in človeškega dostojanstva, potem je popolni molk (svetla izjema je bil minister Boštjan Žekš, ki je v primeru tibetanskega verskega voditelja rešil čast slovenske države!) lažje razumljiv. Še več, je celo v kontekstu naše moralne imbecilnosti. Vlada, ki je decembra lani z odprtimi rokami sprejela spornega ruskega veleposlanika Zavgajeva, je ethos tako rekoč obredno ubila.

Takšno stanje duha je ubijajoče. Čutečega človeka, v katerem še tli ostanek tistega, čemur je Albert Camus dejal uporni človek (*l'homme révolté*), sili k ponovnem razmisleku o sebi, svoji biti in tu-bitu ter predvsem o odnosu do državnega aparata, ki generira vso to družbeno anomijo. Za začetek je znova pametno vzeti v roke znamenito knjigo o državljanski nepokorščini (Henry David Thoreau: *Civil Disobedience*), iz katere je svoje nauke črpal tudi Mahatma Gandhi.

Prihaja čas, da gremo vsi v (moralno) opozicijo.

(2010)

Rekvijem za poslednji jazz v Ljubljani

Ljubljana nikoli ne bo metropola. Za kaj takega je premajhna, v njej živijo premalo ambiciozni in altruistični ljudje. Ljubljani vlada mediokriteta, ki sama po sebi negira talentirane, vizionarske posameznike, brez katerih v zgodovini nikoli ni bilo napredka.

Ljubljani vladata mentaliteta delavskega provincializma in malomeščanstva.

Njun najhujši sovražnik je urbana kultura. Ljubljana nikoli ne bo kozmopolitsko mesto, lahko pa bi bila prestolnica s specifičnim podalpskim pedigrejem, s svetovljanskim vonjem, če hočete. Toda najprej bi se morala urbanizirati.

Urbana kultura ne pomeni samo moderne, normalne urbanistične politike.

Urbana kultura je v prvi vrsti - kultura.

Ljubljana brez urbane kulture nikoli ne bo dosegla odločilnega premika v kolektivni zavesti svojih prebivalcev, ki so meščani pogosto le zaradi naslova svojega stalnega prebivališča. Urbana kultura je mnogo več od Moderne galerije, Mestnega muzeja, Ljubljanskega gradu, svetovne prestolnice knjige, Cankarjevega doma, Prešernovega spomenika itd. Urbana kultura je več kot Metelkova, ljubljanska Stolnica, spomeniki NOB in revolucije, Društvo pisateljev Slovenije, knjižna založba Beletrina ali park Tivoli.

Neodtujljivi del urbane kulture, ki daje Ljubljani vsaj rahel pečat prestolnice, je glasba, natančneje jazz glasba. Jazz ima poseben šarm, ker predstavlja eno izmed najbolj svetovljanskih zvrsti glasbe.

Mesto, v katerem je jazz klub, nikoli ne more biti vas.

Prestolnica, v kateri ni jazz kluba, ni prestolnica.

Ko slišim, kaj se dogaja z ljubljanskim Jazz klubom Gajo na Beethovnovi ulici 8, ki mu danes (četrtek, 10. junija) in jutri po večletnem pravdanju (primer je sicer v revizijo vzelo celo Vrhovno sodišče Republike Slovenije) grozi izselitev, me resno skrbi za prihodnost urbane, svetovljanske kulture v Ljubljani.

Deložacija in deportacija edinega jazz kluba v prestolnici ni zgolj ukinitve še enega izmed kakovostnih prizorišč urbane kulture v Ljubljani, temveč je usodni korak k popolni likvidaciji jazzovske glasbe in kulture v Sloveniji.

Grožnje z nasilno izselitvijo iz dolgoletnih najemniških prostorov so za marsikoga zgolj napenjanje mišic novih Lastnikov, ki so tranzicijo izkoristili za to, da so ob pasivni državi nekdanje družbeno lastnino pretopili v svojo zasebno (pri čemer je njihov vpliv na delovanje shiranega sodstva morda precej večji, kot si domišljamo).

Toda pri Jazz klubu Gajo ne gre zgolj za vprašanje lastnine, ki je, naj ne bo dvoma, sveta in si zasluži pravno zaščito. Ne, pri Gaju gre tudi za društvo v javnem interesu. Ta klub je bil namreč zadnjih šestnajst let sanktuarij za vse tiste mlade, neveljavljene glasbenike in druge umetnike, ki so nujno potrebovali prostor za svoje ustvarjanje in dokazovanje. Likvidacija kluba bi bila zanje usodna, saj v Ljubljani ne obstaja osem jazz klubov, kot bi si bil morda mislil kak prijazno naivni tujec.

V Ljubljani obstaja samo en jazz klub. In še tega, nam z grozeče stisnjenimi zobmi grozi

okrajna sodnica Sabina Kač, bomo s sodbo v imenu ljudstva izpraznili, njegove ustvarjalece pa izselili.

Ali ima pravna država res vedno prav?!

Jazz klub Gajo ni prostor, kjer bi potekala trgovina z drogami. Prav tako tam ne potekajo techno, trans ali rave zabave nad mestom. Ta klub nima vplivnih ali bogatih patronov, ki bi skrbeli, da se mu nič ne more zgoditi.

V mestu z enim samim jazz klubom je namreč težko preživeti, če nimaš patrona, svojega zaščitnika. Morda je Gajov problem v tem, da zaščitniki niso znani kot veliki ljubitelji jazz, saj je to, kot vemo, intelektualno precej zahtevna zvrst glasbe. Predvsem pa je jazz urbana glasba z močnim ameriškim pridihom.

Morda je vzrok dobršnega dela težav jazz kluba Gajo tudi to, da živimo v časih, ko svetovljanska glasba v mestu najlepšega nasmeška ne uživa takšnega javnega priznanja kot romantični dalmatinski šlagerji, poskočne šumadijske ljudske popevke in ritmični napevi iz osrednje Bosne.

Vsa ta glasba je lepa, vsaka si zasluži svoj oder, svoje prizorišče.

Toda v mestu, ki je prestolnica, si svoje mesto zasluži tudi jazz. Če bodo deložirali Jazz klub Gajo, pa mu kot društvu v javnem interesu ne bodo zagotovili primernih prostorov za nadaljevanje njegovega poslanstva, bo to še en žebelj v krsti urbane kulture v Ljubljani. Včasih se mi zdi, da nas bodo počasi, korak za korakom v to krsto strpali vse, ki nam ni vseeno, kaj se dogaja okoli nas.

(2010)

Circus Fantasticus ali ladja norcev?

Čas je relativna kategorija. V državi, ki po zatrjevanju ribiča iz otoka Koh Rong sploh ne obstaja (da bi se v to prepričal, sem šel pač tja), še posebej. Tam ni relativen samo čas - pa ne v Kambodži, da ne bo pomote. V Sloveniji, ki je v miselni percepciji nam eksotične dežele dovolj imaginarna, da dobiva literarne razsežnosti.

Epska je denimo predanost slovenske vlade, ki se že dvanajst mesecev uspešno spopada z recesijo, ki so jo v večini evropskih držav že premagali. Pogum naših junakov je takšen, da krize ni in ni konec. Kar je pravi čudež, ministri pa alkimisti, saj so uspeli ustvarili permanentno krizo, perpetuum mobile. To pa je kljub vsemu, bodimo no pošteni in odkriti, velik skok v evoluciji, saj so njihovi predniki poskušali s permanentno revolucijo. Napredek je skokovit; dandanašnji v jame vozimo domače in tuje goste, takrat pa so vanje pometali žrtve kriznega menedžmenta.

Za literarno deželo imaginarne recesije in permanentne evolucije - upam, da nisem preveč pomešal vseh teh pridevnikov - niso preveč niti nebesa, ki so jih med zasneženimi Alpami in tropskim Piranom odkrili inovativni poslovneži iz italijanskega škornja. V časopisne naslove se je bržkone prikradel hudoben tiskarski škrat (njegov bratranec je še hujši, saj je baje prav on pomešal kup arhivskih dokumentov in spodkopal sijajno pripravljeno ofenzivo na predsedniško palačo!) in podalpska nebesa zamenjal z mafijskimi.

Čast mejakov, katerih zgodovina je prav tako polna najsijajnejše literature, je rešil šele naključni italijanski turist v Ljubljani (kako je tjakam zašel, žal ni povedal) z iskrico, da ima

pač vsak narod svojo mafijo. Kar deloma sicer drži, kajti italijanska literatura je zares polna mafijskih romanov in sag o ponosnih družinah, medtem ko so se naši književniki intenzivneje posvečali satiri in komediji.

Naj izpostavimo samo eno ime, ki je kot naročeno za recesijske čase: Fran Milčinski. Njegova satira Butalci je namreč še danes, po toliko desetletjih temeljni akt slovenske državnostnosti. Ob njem gre hvaliti prav tako še danes sijajno Kozlovsko sodbo v Višnji Gori, za katero vsak študent prvega letnika prava izve, da predstavlja „sam imenentni temelj slovenskega pravosodja in pravne države“ (citirano po spominu, op. avt.). Zdaj je slika našega prostora in časa popolna: Slovenci smo res kulturni narod, smo narod knjige!

Knjiga nas namreč konstituira v vse tisto, kar nam psihiatrija odreka. Če to ne bi bilo res, potem bi imel Janez Rugelj, za katerega že osnovnošolci vedo, da se je motil, prav! Njegova izjava, da so „Slovenci eni navadni pezdeti“ še danes sodi v seznam prepovedane literature. In prav je tako.

Čas je res relativna kategorija. Še posebej v deželi literarne recesije in imaginarne evolucije, kjer telefonski klic iz strankarskih central na uredništva običajno traja manj kot pol minute. Od našega zadnjega oglašanja v Financah, ko smo v maniri pristnih antikapitalistov salonsko reševali protorsko stisko ljubljanskega jazz kluba Gajo in na koncu pogoreli, je minila že cela večnost, pa se v resnici ni zgodilo prav nič. Kar samo po sebi potrjuje čudno tezo, da bi se enako zgodilo tudi, če ne bi naredili nič. Poleg relativnosti je zaščiten blagovna znam-

ka Slovenije tudi butalska logika. Samo z njo lahko razvozlamo misterij, namreč da se je v teh desetih mesecih sicer veliko dogajalo, zgodilo pa se ni prav nič; nekaj tajkunov so požrli lastni krediti, drugi so se rešili s hi-po-najemom novih, politična oligarhija se je še naprej ukvarjala sama s sabo, namesto z vodenjem države. Malo so utajevali davke, odpirali so se rahlo prikrojeni arhivi, spet se je navzkrižno obtoževalo o nekakšni trgovini z orožjem, čeprav je vsakemu medvedu jasno, da je šlo zgolj za sudanske protidobave območni lovski zvezi iz Kočevske Reke.

V majhni državi, ki jo vodijo velike riti, so tudi manipulirali z javnim mnenjem, poslovali s proslulimi diktatorji Bližnjega Vzhoda, obljubljali milijardne gradbene in strateške posle ter celo namestitve dveh mednarodnih teroristov brez urejenega statusa, ki bi se odlično vključila v armado domačih teroristov brez statusa, znanih tudi kot izbrisani.

Psi niti niso več lajali, saj je tranzicijska karavana za seboj puščala dovolj kosti za glodanje. Tistih kosti, ki so jih polni rudniški jaški, se kajpak nihče ni lotil, saj kanibalizem pač ne sodi v 21. stoletje, pa tudi te letnice pod kozolci še nismo dočakali. Dežela se namreč najraje ukvarja z dilemami poznega 19. stoletja - denimo z megalomanskimi investicijami v energetiko, ki namesto na atomih temelji na dobrem starem premogu.

Vsaj tri prihodnosti na Slovenskem - gospodarska, tehnološka in ekološka - so torej obsojene na uspeh, saj so usmerjene nazaj, v preteklost. Tisto, kar pa je dejansko prekletstvo preteklosti, se učinkovito potiska v podzavest, tako da bodo tudi naslednje generacije pravično obremenjene z njo. Temu se v žargonu slovenske družbene realitete reče „medgeneracijska solidarnost“. Zakaj bi sinovi živeli bolje od očetov, če pa smo lahko vsi na istem čolnu? V renesansi bi temu fenomenu

sicer ne rekli čoln, ampak ladja norcev, na katero so v tistih časih dejansko strpali vse lokalne in nacionalne norce ter tako mesta bojda rešili pred norostjo (če vas to zanima, berite Foucaulta, ki je iz zgodovine norosti doktoriral, ali pa Sebastiana Brandta, ki je o ladji norcev spisal celo alegorično pesnitev „Das Narrenschiff“), niso pa norcev rešili pred samimi sabo.

Ne trdim, da imamo v podalpski politični literaturi opravka z ladjo norcev, čeprav kar nekaj zadetkov (t.j. prikazov na spletnem brskalniku Google) pokaže neverjetno aktualnost tega plovila, predvsem pa njegovih potnikov. Kot je moč razbrati že iz naslova pričujočega pamfleta, s katerim želi avtor vnesti tudi svoj prispevek k naši kolektivni norosti, se nekako bolj nagibamo k tezi, da je naša država bližje sintagmi fantastični cirkus kot pa ladji norcev, za katero je kljub vsemu treba priznati, da je bila sanktuarij tudi za tiste, ki so se samo delali nore ali pa so jih za nore razglasili drugi norci.

Če ima zdrav človek samo eno alternativo, namreč to da je bodisi klovn bodisi norec, potem je dejansko v hudi dilemi. Klovn nihče ne jemlje resno - no, pa ne namigujem na kakega predsednika vlade, res ne! - medtem ko je norčev problem v tem, da sam sebe jemlje preveč resno, da bi bil lahko sploh še normalen, zato mu družbena okolica v imenu nekakšne zdravorazumske higiene privoščiči kvečjemu t.i. institucionalno hospitalizacijo.

Klovnu na oblasti se smejimo, pred norcem lahko samo bežimo.

In ker ne moremo kar vsi pobegniti iz države - pomislite, kakšen mednarodni škandal bi bil to! Časopisni naslovi bi bili neizprosni: „Vsi Slovenci odšli v Dalmacijo, nočejo domov.“ Hrvati bi potem spet nekaj besedičili o okupaciji, do naslednje sezone bi se otepali dveh

milijonov tečnih turistov in jih na kolenih moledovali, naj grede za božjo voljo raje v Bengazi ali Karbalo, kajti tam se vsaj kaj dogaja.

Ideja o kolektivnem eksodosu torej ni dobra, poleg tega ima zgodovinsko konotacijo. Spomnite se, kakšni problemi so nastali, ko je

Mojzes svoj narod odpeljal iz domovine ljubeznivih Egipčanov v neko puščavo; svet nikoli več ni bil isti in na Bližnjem Vzhodu se še danes sovražijo zaradi tega.

Ker torej beg ni rešitev, nam ostane samo eno. Da se jim smejimo.

(2011)

Velebitske koze in slovenski referendum

Nekje na četrtini poti, ki se vije od obale Velebitskega kanala proti Vaganskemu vrhu, najvišji točki Južnega Velebita, je majhen zaselek kamnitih hiš s skromnim izgledom. Prgišče civilizacije deluje nekolikanj izgubljeno v ostri dinarski pokrajini.

Burja, ki se je nenadoma prebudila sredi noči in pridrvela prek velebitskih grebenov, je upogibala nizko grmičevje in osamela drevesa. Okolica je bila opuščena, slišati je bilo samo vršanje vetra v izbrušenih skalah in komaj ozelenjenem vejevju. Iz suhe in zbite rdeče zemlje je vsake toliko diskretno pogledal kak tulec pehotnega orožja. Iz tal je še dihal čas, ko je po teh težko prehodnih goličavah potekala frontna črta med zahodnim in vzhodnim krščanstvom, med enim in drugim nacionalizmom. Med ljudimi, ki so streljali drug na drugega le zato, ker so jih lastni politiki spremenili v ovce, godne za zakol. Naroda sta se pobijala, ker se nista pravočasno uprla svoji iracionalni politični eliti.

Sredi tega izgubljenega (k)raja, kjer so ljudje v času burje nevidni, se stiska kozja staja in v njej drobica, ki bi jo zaradi dolge dlake na prvi pogled skorajda zamenjali za ovce. Pa so bile vseeno koze.

Obstal sem pred kamnitim zidom, onkraj katerega je stopicljalo devet zvedavih kozjih obrazov. Burja je vršala nad našimi glavami, toda koze so nepremično stale in buljije v človeka, ki jih je prav tako nepremično opazoval z drugi strani. Z zabodenimi, a hkrati radovednimi očmi so pogledovale, kakor da nekaj pričakujejo.

Ko smo strmeli drug v drugega, devet koz in en volilec, ki je po svoji stari navadi pobegnil

pred referendumom, se mi je nenadoma vse skupaj zazdelo univerzalno preprosto: koze in ovce živijo v svoji štali, volivke in volivci pa v svoji državi. Razlike so manj kot načelne, v vsakem primeru pa nebistvene.

Koze sem fotografiral v nedeljo, v času referendumu, ki je potekal v slovenskem hlevu, imenovanem tudi Republika Slovenija. Živali pod Velebitom so bile mirne in dostojanstvene; kot da bi čutile, pred kakšno preizkušnjo so volivke in volivci v Sloveniji, ki si zaslužijo Nobelovo nagrado za mir že zato, ker še kar podpirajo svojo nesposobno, neaktivno in strahopetno politično elito.

Podpirajo jo tudi tako, da hodijo na referendume.

Morda se bo v bližnji prihodnosti, ko bo referendum na sporedu že vsaj enkrat mesečno, v državni blagajni pa le še pajčevine, kaj premaknilo. A ne v glavah. Poznavajoč značajske lastnosti referendumske nacije je ob manični introvertiranosti bolj verjetno, da se bo nezadovoljstvo odražalo v vedno večjem družinskem nasilju. Slovenci bodo še bolj tolkli svoje žene, ki se bodo maščevale z varanjem in drugimi sladkimi dejanji. Zadnji stadij družbene anomalije je metanje lastnih otrok skozi okno stolpnic.

Ampak o tem nima smisla pisati. Sploh je škoda izgubljati besede za to nesrečno ekipo izgubljenec, ki se pretvarjajo, da vladajo državi. Najpametnejši so tisti, ki so se že izselili oziroma se nameravajo. Neumni nismo niti tisti, ki se v času referendumov potikamo po odročnih predelih Velebita, komuniciramo s kozami in pazimo, da nas ne piči kakšna kača. Smo kvečjemu nori.

Morda bom v prihodnje v Financah pogosteje objavljaj kolumne z živalskimi motivi.

Živali niso neumne. Soočenje z velebitskimi kozami je vame naselilo dvom: ali so te zvedave živali res pametnejše od slovenskih volivk in volivcev, ki marljivo hodijo na referendum,

obenem pa plačujejo davke svojim izvoljenim predstavnikom?

Morda pa samo izgleda tako.

Morda res. Vsaj dokler ne pridemo do naslednjega referenduma.

(2011)

Izgubljena pravičnost med Osamo in Obamo

CIA je z operacijo Geronimo postavila mejnik v delovanju tajnih služb. Prihaja čas, ko bodo likvidacije javne in se bodo celo neposredno prenašale po svetovnem spletu.

Zgornji trditvi sta absurdni, a vsebujeta precejšnjo stopnjo verjetnosti. Prvi del se je že uresničil z javnim linčem Osame bin Ladna, drugi del pa je odvisen od odločitve Bele hiše, ali bo javnosti razkrila fotografije mrtvega terorista številka ena.

Nenadna usmrtitev obsoletnega vodje teroristične mreže Al Kajda, ki ga je 24-članska ekipa posebne enote Navy Seals z dvema streloma ubila v prvih urah prvega maja, je prinesla cel kup vprašanj, povezanih z vlogo tajnih služb v modernih družbah. O obnašanju medijev, zlasti FOX NEWS-a in še nekaterih drugih, raje ne bomo pisali, ker so tokrat dobesedno poteptali profesionalne standarde in se prelevili v trobila cenenih političnih floskul in manipulativnih trditev o nekakšni pravičnosti, koncu zla ipd.

Način, s katerim so Američani pokončali terorista številka ena, je sam po sebi intriganten. Odpira namreč dilemo v zvezi z metodologijo tajnih operacij, pri čemer se bomo poskusili izogniti zelo aktualnemu vprašanju njihove zakonitosti, saj izhajamo iz pragmatično-nativne predpostavke, da so tajne operacije pač tajne, da za javnost (in medije) sploh ne obstajajo.

Ne obstajajo, dokler se ne sprevžrjo v svoje nasprotje, dokler ne pridemo do operacije Geronimo. Ta bo imela za ameriškega predsednika Obamo negativne posledice in dolgoročno ne bo prav nič izboljšala negativne svetovne

javne podobe Združenih držav. Mislim celo, da jo utegne celo poslabšati.

Predsednik, ki metodologijo svoje obveščevalne službe deli z javnostjo na Facebooku in Twitterju, pač ne more vzbujaati zaupanja. Bo javno odlikoval tudi 24 marincev, ki so odstranili Osamo?

Doslej smo lahko samo domnevali, kako potekajo operacije tajnih služb in kdo konkretno stoji za njimi; kakšne so metodologija, logistika in na koncu tudi eksekucija. Včasih, še v času hladne vojne, je kak prebegli agent iz Vzhoda na Zahod o tem tudi javno spregovoril. Denimo nekdanji šef Ceausescujeve varnostne službe Ion Mihail Pacepa. Toda ostali „skesanci“ so na koncu – zlasti če niso bili politično dobrodošli – običajno dobili imidž kontroverznih ali celo neverodostojnih oseb, ki so sčasoma utonili v pozabo. Ni izključeno, da je kdaj kdo tudi zares utonil.

Potem so se pojavili filmi. Zlasti v zadnjem desetletju, ko je teorija zarote dosegla vrhunec. Enajsti september je namreč pospešeno generiral strah, zaradi katerega je bilo treba verjeti v terorizem, zlo in sovraštvo bradatih mož z obronkov Hindokuša. Sliši se preveč preprosto, da bi jim verjeli. A smo jim.

Ameriška filmska industrija nerada kaže s prstom v Belo hišo, zato so bile v zadnjih letih običajno na zatožni klopi kar imaginarne multinacionalke. Spomnite se Syriane, zelo pomembnega filma Stephena Gaghana, kjer se George Clooney in Matt Damon vsak na svoj način soočata z delovanjem morilskega aparata Države, ki je – nam se to sliši čudno znano – soočena s pojmom „state capture“, le

da gre v Syriani za precej odkrito namigovanje na naftne multinacionalke, ki so sposobne v boj za svojo „stvar“ potegniti celo državni aparat, vključno z obveščevalno službo in vojsko.

Vse do justifikacije – ta hladno brezosebni izraz so uporabljali v Sloveniji po letu 1945 za usmrtitev političnih nasprotnikov, sovražnikov ljudstva in tujih agentov – domnevno najhujšega zločinca na svetu je veljalo, da vlade demokratičnih držav zahodne poloble ne naročajo javnih eksekucij, še posebej pa ne takrat, ko bi jim sodni proces proti obtožencu koristil, t.j. avtomatično prinesel bistveno večjo legitimnost. In seveda odpravil sleherno senco dvoma o izrečni obsodbi – četudi bi bila ta najhujša, se pravi smrtna kazen.

Učijo nas, da se mora demokratična in pravna država tudi proti najhujšim zločincem boriti z zakonitimi in legitimnimi sredstvi. To jo namreč konec konec ločuje od zločinske tolpe, od tropa volkov, če hočete. Razlagajo nam, da je pravica do poštenega sojenja ena izmed temeljnih atributov moderne *res publicae*. Če vse te principe, ki naj bi bili leta 2011 samoumevni, odmislimo, se dejansko vračamo v zelo zelo burne čase.

Vračamo se recimo v obdobje, ko je judovska država sklenila „justificirati“ vse teroriste in njihove sodelavce, ki so bili vpleteni v pokol izraelskih atletov na poletnih olimpijskih igrah v Monakovem leta 1972. Takrat je premierka Golda Meir šefu Mossada naročila, naj njihovi agenti pobijejo vse, ki so kakorkoli povezani s tem zločinom. Je bila odločitev legitimna? Po mojem je bila. Je bila legalna? Najbrž ne. Toda kakorkoli, delovanje obveščevalne službe je pač neizbežno povezano z nasiljem in likvidacijami. Le da se o tem javno nikoli ni govorilo.

Koliko ljudi pa je v Sloveniji vedelo, da obstaja poseben oddelek nekdanje SDV, zadolžen za

likvidacije domnevno nevarnih članov emigracije v tujini? Morda nekaj. Še manj jih je vedelo, koliko ljudi so v obdobju 1945 – 1989 dejansko pobili.

Tudi v Izraelu se o operaciji „Božja jeza“ ni nikoli javno govorilo. Šele Spielbergov film *München* je iz Mossadovih agentov naredil javne osebnosti. Za nekatere junake, za druge ne.

Izraelski način reševanja problemov s terorizmom je tudi kasneje ostal enak: Shin Bet in Mossad sta likvidacije vedno izvajala daleč stran od oči javnosti in medijev. S svojimi dosežki se Izraelci niso nikoli hvalili. Ko so sredi Teherana leteli v zrak avtomobili iranskih jedrskih fizikov, so molčali. In ko je večja skupina Mossadovih agentov januarja lani v enem najbolj luksuznih dubajskih hotelov zadavila hamasovega vojaškega poveljnika Mahmuda al Madhuha, so celo odločno zanikali kakršno koli vpletenost.

V čem je torej smisel delovanja tajnih služb? Najbrž ne v tem, da se politični voditelji hvalijo z njihovimi dosežki in jih pod fasado zakonitosti celo prekvalificirajo v dejanje pravičnosti. „Justice has been done“ – Pravici je bilo zadoščeno. Tako so Američani argumentirali likvidacijo bin Ladna. Kakšen argument neki, to je zakon Divjega zahoda. A ker smo postali politično korektni, raje molčimo.

Obmolknile so tudi evropske vlade in zaploskale zakonu Divjega zahoda, ki bo očitno postal del mednarodnega običajnega prava. Odslej bo talionsko načelo kreiralo odnose med narodi. Zob za zob, kri za kri. Primitivno, a menda izvorno pravično.

Ameriški demokratični spin doktorji so očitno ugotovili, da se iz zgodovine lahko veliko naučimo. Njihova strategija javne usmrtitve

najhujšega zločinca na svetu je namreč zgrajena prav na tem principu – na retributivni pravičnosti v najbolj krvavem pomenu, na maščevanju in javnem veselju gledalcev v medijskem koloseju.

Zaključek desetletnega lova na nekdanjega sodelavca Langleya je spominjal na gladiatorsko igro, kjer neskončna množica v ekstazi naslaja nad krvavo smrtjo zlikavca v areni.

Precej ljudi mi je dejalo, da so se zgražali nad obnašanjem Američanov, ki so šli na ulice in se veselili bin Lادنovega trupla. Morda so od svojih voditeljev dobili slab vzgled, sem odgovorjal. Likvidacijo so proslavljali na enak način kot palestinski skrajneži v Gazi, radikalni islamisti v Pakistanu ali afganistanski talibani.

V čem je razlika? V rasi, barvi kože ali oblačilih morda?

V čem je smisel nepričakovane odstranitve najhujšega zlikavca na svetu, sem provokativno zastavil Američanu, ki sem ga srečal na

bazenu hotela v Bangkoku, kjer smo prvega maja dopoldne dočakali novico o bin Lادنovi smrti.

Malce čukasto me je pogledal.

„Po mojem“, sem mu pomagal z odgovorom, „je v tem, da se pripravi teren za naslednjega, za polkovnika Gadafija. Po mojem ga bodo s tomahawkom.“

Sosedu na ležalniku, ki je počasi srkal koktejl, se je moja duhovitost očitno ni preveč dopadla.

„Kaj pa je narobe s tem, to so vendar slabi fantje, bad guys...“

„Mislim, da si vsaka baraba pravično in pošteno sojenje“, sem mu odvrnil.

„Eh, vi Evropejci... Ničesar ne razumete“, je zamahnil z roko.

„Hvala bogu“, mu nisem ostal dolžan in si prižgal cigareto.

(2011)